

## ŽUPA SVETA NEDILJA NA HVARU

JOŠKO KOVAČIĆ  
Muzej hvarske baštine  
21 450 HVAR

UDK 262.1.2  
Izvorni znanstveni rad

U radu se – na temelju arhivskih izvora i, manjim dijelom, objavljenih članaka – obrađuje povijest ovoga naselja na južnoj obali otoka Hvara i njegove župe, uglavnom od 16. do 20. stoljeća.\*

Valjda se ni kod kojeg naselja na Hvaru već na prvi pogled toliko ne ističe prirodna ljepota njegova položaja kao kod Svete Nedilje,<sup>1</sup> sela na južnoj obali otoka, a pod strmim obroncima ispod najvišeg otočkog vrha, Glavice Sv. Mikule (Sv. Nikola, 628 m), koje se sastoji od dvaju odlomaka: Sv. Nedilje u užem smislu zapadnije te Jagodne (sada bez stalnih stanovnika) nekoliko kilometara istočno od glavnog naselja.<sup>2</sup> Sivi krš najistaknutijeg brda na Hvaru izmjenjuje se sa zelenim "sagovima" vinograda, koji kao da vise na planinskom grebenu, i s priobalnim zelenilom borovih šumaraka; prizor je osobito upečatljiv kada se promatra s broda.

---

\* Pisac zahvaljuje hvarskim biskupima – preminulom msgr. Celestinu Bezmalinoviću i stolujućem msgr. Slobodanu Štambuku – kao i ranijem generalnom vikaru msgr. Josipu Šantiću, za rad u Biskupskom arhivu u Hvaru (BAH), a pokojnom svetonediljskom župniku don Anti Mežnaru za uvid u njegov neobjavljeni rad o predmetnoj župi. Za pomoć pri terenskom radu hvala kolegici prof. Mirjani Kolumbić, njenom stricu gosp. Marinu-Dragi Šćepanoviću te gosp. Draganu Kolumbiću. Umjetniku Ivi Vučetiću zahvaljujem na fotografijama.

<sup>1</sup> Naselje se u službenim i neslužbenim spisima novijega doba, literaturi, novinama i zemljovidima redovito imenuje: Sveta (Sv.) Nedjelja (katkad i: Nedelja!), što je neprihvatljivo, jer suvremeni hrvatski pravopisni uzus traži poštivanje mjesnog odraza staroslavenskoga glasa «jat» (usp. Tijesno/Tisno), uz zadržavanje štokavskoga standarda. Dakle: Sveta Nedilja, a ne Nedjelja ili Nedija (potonje je lokalni čakavski oblik). – Iza 2. svj. rata htjela je po pričanju tadašnja komunistička vlast ukinuti, u svojoj «hagiofobiji», ono «Sveta» u nazivu sela (kako se zgodilo i Sv. Filipu i Jakovu blizu Zadra, koji je dugo godina bio «Filip-Jakov»), ali su se mještani tome oduprli.

<sup>2</sup> Stariji su dijelovi obaju odlomaka podignuti (zbog tadašnje opasnosti od gusara) dalje od mora; uz more su novije kuće – stambene, za iznajmljivanje i one za odmor. – Posljednje je staračko kućanstvo napustilo Jagodnu i preselilo se u Sv. Nedilju u užem smislu početkom 1993. godine.

S pučine je najbolje uočljiv i najznamenitiji, a ujedno i najstariji svetonediljski spomenik – spomenik prirode i ljudske povijesti – monumentalna Špilja pod Sv. Mikulom iznad sela. Hvarskim je stanovnicima u mlade kameno doba, tj. u razdoblju između 6000 i 2000 godina prije Krista, služila kao zaklonište, uporište a nesumnjivo i kao svetište – špilje su u tom vremenu smatrane posvećenim ulazom u utrobu Majke Zemlje, jednoga od glavnih, ako ne i najvažnijega božanstva tadašnjeg primitivnog čovjeka.<sup>3</sup> Svetonediljsku su Špilju istraživali u 19. st. hvarski naučenjaci Grgur Bučić i don Šime Ljubić; Bučićeva iskopavanja idu među najstarija pretpovijesna istraživanja u Hrvatskoj.<sup>4</sup>

Čini se da antičko razdoblje ovdje nije ostavilo tragova. Nesigurna predaja vezuje s uzmorskim lokalitetom Biskup zapadno od Sv. Nedilje brodolom i pogibiju gornjodalmatinskih biskupa oko 1030. godine, prigodom njihova putovanja na crkvenu sinodu u Split, nakon čega je bila osnovana posebna metropolija u Baru.<sup>5</sup>



◀ Sv. Nedilja – Špilja (ilustracija L. H. Fischera iz djela: R. E. Petermann: *Fuehrer durch Dalmatien*, Wien 1899.)

U srednjem je vijeku ovo područje bilo pusto i nenaseljeno, kako nam svjedoči općinski Statut iz 1331. g.: pripadalo je u cijelosti hvarskoj Općini i služilo za ispašu, sječu drva i sijanje žitarica. Bijaše omeđeno sa zapada Dubovim dolom, s istoka lokalitetom Sadišće a sa sjevera vrhovima brda; nazivalo se «općinskim područjem Brda i Plaže» (*territorium communis montis et Splazae*). «Plaža» (od grčki *plagios* = kos; *ta plagia* = strmina; obala) opći je naziv za središnji dio južne obale otoka Hvara, kao i susjednoga Brača, zbog njezine konfiguracije. – «Područje Brda i Plaže» bilo je dakle pričuvano za zajedničko korištenje od strane siromašnih stanovnika otoka i na njemu bijaše strogo zabranjeno i krčenje, tj. uvođenje višegodišnje kulture loze, i stjecanje privatnog posjeda. To su potvrdile i općinsko-državne odredbe iz 1432., 1449., 1460. i 1468. godine.<sup>6</sup> Sve one izrijeком spominju brojne zloporabe u odnosu na statutarni zakon iz 1331., naime stalno agrarno prodiranje u ovaj općinski «zabran», redovito «zakonitim» zemljišnim

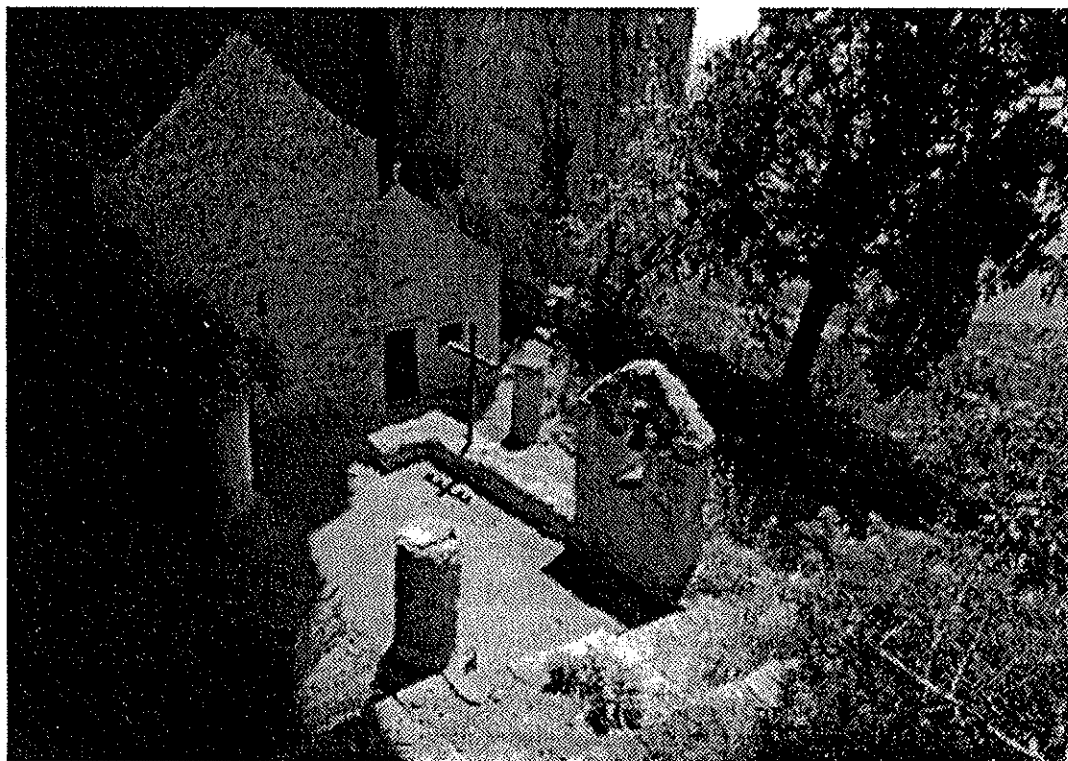
<sup>3</sup> J. MICHELL: *The Earth Spirit*, Avon Publishers etc. 1975, 5, 8, 80-81 i sl. 15, 16, 29.

<sup>4</sup> *Popis spomenika otoka Hvar* (Publikacija Historijskog arhiva-Hvar br. 7), Split 1958, 47; N. PETRIĆ: Arheološka istraživanja otoka Hvara, Hvarski zbornik 3/1975, 244.

<sup>5</sup> N. DUBOKOVIĆ NADALINI: «Kronika» Tome Arhidakona u prijevodu prof. Vladimira Rismonda, *Bilten Historijskog arhiva komune hvarske* 2, Hvar 1960, 53-54.

<sup>6</sup> *Statuta et leges ... civitatis et insulae Lesinae* (ed. S. LJUBIĆ), *Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium*, I., III., Zagrabiae 1882-3, 200, 204, 233, 238-239, 242-243, 418-419; /etymon Plaže:/ P. SKOK: *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Zagreb 1950, 182.

investiturama (tzv. gracijama), koje je izdavao Knez u ime Općine. Unatoč dugotrajnom protivljenju općinara, u konačnici je trajno obrađivanje (a time i naseljavanje) Plaže bilo neminovno, jer je središnji dio otoka Hvara – Starogradsko i Jelšansko polje – koji je 1331. bio jedini nastanjen, s vremenom postao prenapučen i manjkav u osnovnome sredstvu za život – obradivoj zemlji. Isto je bilo i s naseljavanjem istočnog i zapadnog kraja otoka.<sup>7</sup>



Sv. Nedilja – crkvice i bivši samostan u Špilji (snimio Ivo Vučetić 1999.)

### *Naseljavanje, pučanstvo, župa*

Područje će današnje svetonediljske župe dobiti hvarski fratri augustinci (*Ordo eremitarum sancti Augustini, O.E.S.A.*) u 16. stoljeću. Povijest dalmatinske kongregacije ovoga reda još nije proučena, ali znamo da su na Hvar došli iz Makarskog primorja i Hercegovine početkom 16. st., bježeći pred turskim progonima. Najprije su 1511. utemeljili svoj glavni samostan u Hvaru uz raniju crkvu sv. Nikole (gdje je danas gradsko groblje), a prije 1526. g. dolaze u Sućuraj, gdje su bili župnici sve do kraja 18. st.<sup>8</sup> U ožujku 1526. dobi ovaj red od Kneza u graciju «Velu špilju» te zemljište u obliku četvorine sa stranicama od

<sup>7</sup> J.KOVAČIĆ: Župa Bogomolje na Hvaru, *Služba Božja* 1/XXXV., Makarska 1995, 29-30; ISTI: Župa Brusje..., isti časopis, 2/XXXV./1995, 128-129.

<sup>8</sup> J. KOVAČIĆ: Župa Sućuraj na Hvaru, *Služba Božja* 1/XXXIX., Makarska 1999, 25-26 i 28.

1100 paša, sve u Plaži, da tu sagrade crkvu, samostan, vrtove itd. To se, međutim, kroz pedeset godina nije ostvarilo – ne znamo da li zbog protivljenja općinara ili zbog mogućih razloga unutar Reda (eventualnog nedostatka osoblja). Gracija je u istovjetnom obliku bila ponovljena u siječnju 1575. godine.<sup>9</sup> Već se sljedeće 1576. g. navodi o. Nikola Corvinus kao prior Sv. Marije «*in rupibus*»,<sup>10</sup> što znači da je redovnička kuća tada bila doista i osnovana. Po njenim skromnim ostacima te po malešnoj crkvici (v. kasnije) jasno je kako je u pitanju bio tek gostinjac (hospicij), u kojemu su augustinci boravili povremeno, vjerojatno u vezi s obrađivanjem svojih ovdašnjih zemalja. Pučku predaju da su tu pojedini fratri znali boraviti «po kazni» potvrđuje podatak iz 1668., kad se nekom sablažnjivom fratri s Gradine, augustinskog samostana kod Jelse utemeljenog oko 1600. g., naređuje boravak u Špilji.<sup>11</sup> U travnju 1671. g. sastaje se po običaju u sakristiji Sv. Nikole u Hvaru svi fratri augustinske kongregacije u Dalmaciji, da bi tajnim glasovanjem izabrali svoje dužnosnike; za jednogodišnjeg vikara u «*Santa Maria delle Grotte*» tada je određen o. Toma Gaudentio.<sup>12</sup>

Budući da ovdašnji augustinci načelno nisu spadali pod biskupsku jurisdikciju, rijetko se spominju u vizitacijama hvarskih biskupa. God. 1738.

<sup>9</sup> J. KOVAČIĆ: *Zapisi o crkvama u Hvaru*, Hvar 1982 (šapirografirano), 183-184 i 187, bilj. 7; J. BATELJA: *Svećenička pustinja Blaca*, Zagreb 1992, 13; Arhiv Muzeja hvarske baštine u Hvaru, Arhiv Boglić-Božić, VII., 91: In Xpisti Benedicti nomine amen. Anno Natiuitatis eiusdem i575, indictione tertia, die decima Januarij. Clarissimus Dominus Angelus Delfinus Comes, et Prouisor Lesinae pro Serenissimo Ducali Dominio Venetiarum in sala Palatij Sedens, lecta, et mature considerata humili, et deuota supplicatione Reverendorum Patrum Fratris Thomae Cubrichieuich Vicarij Generalis Prouinciae Dalmatae Ordinis Sancti Augustini ad praesens habitantis Lesinae, et fratris Bonauenturae Domazetouich Prioris dicti Conuentus, nomine Fratrum totius Prouinciae dicti ordinis supplicantium, auctoritate et potestate sibi concessa, et commissa per Serenissimum Ducale Dominium Venetiarum pro se, et successores suos, iure, et nomine Communis /ili: Communitatis/ Lesinae ad gloriam, et laudem aeterni Saluatoris, eiusque Dulcissimae Matris Mariae semper Virginis, et Sancti Doctoris Augustini Maximi, dedit, et de speciali gratia concessit praedictis supplicantibus, et successoribus passus mille, et centum ad quadrum, de Terreno, et unam speluncam Magnam positam in Spiaggia sub monte Sancti Nicolai quod quidem Terrenum passus m. et c., ut supra concessum olim erat auctoritate S. D. D. Venetiarum Fratribus eiusdem Ordinis anno i526., ut in supplicatione expositum fuit et caetera, in quo Terreno passus m. c., siue spelunca possint construere, et construi facere Ecclesiam, et Monasterium, ibidemque hortos uiridarios, uineas, et alias comoditates suas prout eis utilius uidebitur facere. Cui concessioni suam, et Communis /ili: Communitatis/ Lesinae interposuit praetoriam auctoritatem, et iudiciale Decretum Mandans Mihi Antonio Carario Cancellario et caetera. – prijepis iz 1674. godine.

<sup>10</sup> Arhiv Boglić-Božić (9), XIX., 2, 49.

<sup>11</sup> ... *F. Agostin Babraich Scandaloso deue star alla Grotta* – BAH, Vis. Andreis I., 19a.

<sup>12</sup> Arhiv Muzeja (9), Arhiv Bučić, III., 49.

njihov se gostinjac navodi pod naslovom sv. Augustina, zaštitnika Reda,<sup>13</sup> 1786. crkva je «redovnička sv. Nedjelje u Špilji (*la Chiesa di S. Domenica in Grotta de' Regolari*),<sup>14</sup> dok se nakon nestanka augustinaca bilježi 1793. g. bilježi kao «crkva sv. Nedjelje u Plaži» (*Chiesetta di S. Domenica in Spiaggia*),<sup>15</sup> odnosno 1802. kao crkva sv. Marije «*della Grotta*».<sup>16</sup>

Područje koje su fratri augustinci dobili u investituru pripadalo je isprva župi Vrbanj, a poslije novopodignutoj župi Svirče, 1690. g. odvojenoj od matičnog Vrbanja. Iz Svirča su stigli i naseljenici, tj. obrađivači augustinskih zemalja. Tako se već 1591. g. bilježe vrtovi i vinogradi u vlasnosti «samostana Sv. Marije zvane od Špilje» (*monasterio de s. maria chiamata dalla grotta*) u Plaži (*monasterii S. Maria a' spelunca in loco uocato spiazza*) i poljske štete,<sup>17</sup> a 1610.g. daju fratri braći Carićima Kuzmi i Nikoli da dovrše sadnju loze na 30 motika zemlje «u Plaži pod Špiljom» (*in Spiazza sotto la Spelonca*).<sup>18</sup> Doseljenike u Plažu bilježe i sviračke matice, nažalost samo manjkavo sačuvane: tako su ovdje 1735. Carić zv. Kolumbić, Marinić, Paršić i Vicel(j)ić, 1746. Lovrinčević-Grabajčić, 1750. opet Carić ili Kolumbić, kada ga krsti fra Guglielmo Bogdanić, «*Prior Criptae*».<sup>19</sup> God. 1762. vjenčao se u crkvi sv. Josipa u Svirčima Grgur Stipičić p. Nikole iz Gornjega Humca na Braču, koji je prije toga boravio više godina u Vrbanju, s Magdalenom Biličić Ivanovom - predak Šćapanovića, danas Šćepanovića.<sup>20</sup> U istoj crkvi sv. Josipa u Svirčima oženio se 1765. Juraj Zaninović Josipov iz Grablja s Margaritom Šimunić ili Matijević p. Ivana, predak današnjih Zaninovića iz svetonediljskog odlomka Jagodne.<sup>21</sup> Iz najstarije sviračke

<sup>13</sup> ... Hospitium eiusdem tituli /S. Augustini/ Situm in Spelunca Plazae vulgo Grotta – BAH, III. *Vizitacija Condulmer*, 65. – I 1834. g. za sviračkog je župnika crkva u Špilji «intitolata S. Agostino» (BAH, Skakoc IV.<sup>a</sup> *Visitat.*, 453).

<sup>14</sup> BAH, *Visitatio I.* Stratico, 58.

<sup>15</sup> BAH, *Visitatio II.* Stratico, 36 (tada je pronađena uredno opskrbljenom).

<sup>16</sup> BAH, *Galli ... Visitat.*, 89 i 94 – onda je bila nezaključana, a njena oprema manjkava i oštećena.

<sup>17</sup> BAH, *Processi criminali* 1612.-1637. i 1558., 645 i 650.

<sup>18</sup> Župni arhiv Sućuraj, *Augustinski spisi*, II., II., 11.

<sup>19</sup> Župni arhiv Svirče (ŽASv), *matica krštenih* I., f. 1, 9v, 13v.

<sup>20</sup> ŽASv (19), *matica vjenčanih* I., 2. – U pitanju je dvojno prezime Šćapanović-Stipičić ili Stipišić: usp. J. KOVAČIĆ: Svirče na Hvaru-pučanstvo i spomenici, *Služba Božja* 3/XXXIV., Makarska 1994, 223-224 (tu su navedena i druga svetonediljska prezimena iz Svirča). – God. 1784. umrla je Vica, kći istoga Grgura «Stipicich in primis dicto Schiapanouich» (ŽASv /19/, *matica umrlih* I., 18). Ovaj bi Grgur mogao biti istovjetan s Grgurem «Biličićem» (po ženinom prezimenu, jer je došao na ženinstvo?), zvanim Vlastelin «ex Ora maritima S. Dominicae», koji je u dobi od oko 70 godina umro u Hvaru 1812. g. i bio pokopan u Sv. Marku (Župni arhiv Hvar, *matica umrlih* III., 108).

<sup>21</sup> ŽASv (19), *matica vjenčanih* I., 3. – Margarita je umrla 1787. u Jagodnoj (isti arhiv, *matica umrlih* I., 19a). – Glasovit je potomak ovoga para Ante Zaninović (Sv. Nedilja, 1849. – Trst, 1937.), jedan od najistaknutijih sudionika Weyprecht-Peyerove ekspedicije, kad je bila otkrivena Zemlja Frane Josipa (M. ZANINOVIĆ: Antun

matice umrlih odavde se navode: 1762. Biličić u «*Spiaggia subter Criptam*», 1764. Zulinović i Vicel(j)ić te Carić ili Kolumbić, a 1770. Plenković; god. 1785. umro je Luka Novak iz Hvara, od oko 46 godina, «*in Ora maritima dicta Grotta S. Dominica*», a 1785. neki Gargurić ili Makljanić u svojoj kući u «*Ora maritima*». Iduće 1786. g. umrije Antun Lovrinčević zvan Grabačić u visokoj dobi od oko 99 godina, i on u svojoj kući «*ad oram maritimam d:o !!! vulgo Spiaggia di S: Domenica*»<sup>22</sup> O pučanstvu i njegovu poteklu govore i pojedine oporuke, sačuvane iz prve polovice 18. stoljeća: tako ona Nikole Šimunića zv. Matijević iz 1740., sastavljena u Svirčima, oporuka Nikole Plenkovića iz 1741. u Plaži, ona Ivana Lovrinčevića zv. Grabajčić u Svirčima 1742., oporuka Jurja Šimunića zv. Matijević u njegovoj kući u Jagodnoj 1743. te ona iz 1746. g. , koju je sačinio Stjepan Makljanić zv. Gargurić st. u «*Plaži Sv. Nedilje*».<sup>23</sup> Naselje se još 1798. i 1814. g. smješta «*in Spiaggia sotto Santa Domenica*»,<sup>24</sup> a u trima pismima na hrvatskom iz 1833.-1834. g. mjesnoga «*kurata*», glagoljaša don Ivana Roguljića, naziva se «*pod Svetu nedigliu*», odnosno «*izpod Svete nedigle*»<sup>25</sup> Iz izloženoga je jasno da je naselje dobilo ime po augustinskoj crkvi u Špilji, koja od osnutka nosi ime sv. Marije,<sup>26</sup> naime Bogorodice. Odakle onda ime Svete Nedilje?

Gospa, sv. Marija, jest Majka Božja odnosno Majka Gospodnja (latinski: *Mater Dominica* ili *sancta Mater Dominica*), dok je nedjelja, spomendan Gospodinova Uskrsnuća (koji se na hrvatskom zove nedjelja jer se taj dan *ne djela*, tj. ne radi teške poslove) opet dan Gospodnji (latinski: *dies Dominica*, odnosno *sancta dies Dominica*; talijanski: *domenica*, španjolski: *domingo*, francuski: *dimanche*). Iz toga je, dakle, romansko-slavenskog preplitanja nastalo pučko ime najprije crkvice u Špilji, a zatim i sela pod Špiljom.<sup>27</sup> Ponegdje će se

---

Zaninović iz Svete Nedjelje na Hvaru u arktičkoj ekspediciji 1872-1874., *Hvarski zbornik* 6/1978, 227-237).

<sup>22</sup> ŽASv (19), *matica umrlih* I., 2, 2v, 3, 5v, 16, 19.

<sup>23</sup> Arhiv Muzeja (9), *Oporuke*, II.b, 173, 179, 187, 197 i 206.

<sup>24</sup> Državni arhiv u Splitu (DAS), NS CXXI. (bilježnik V. Selem), II., 89v; NS XXXI. (bilježnik M. Kanonik), 4, 52 i 113.

<sup>25</sup> Arhiv Machiedo u Hvaru, Fond Gazzari, 11.

<sup>26</sup> I god. 1715. spominje se o. Augustin Jurasović O. E. S. A. kao «*prior di S. Maria delle Grotte*» (BAH, *Processi civili 1712.-1740. Processi crimin. 1581.-1591.*, 18). – Što se crkvice i gostinjac katkad navode i pod imenom sv. Augustina, kako smo već spomenuli, nije neobično: u to se vrijeme i franjevački te dominikanski samostan s pripadnim crkvama u Hvaru redovito nazivaju po osnivačima dotičnih redova, iako je prvi bio naslovljen Gospi od Milosti, a drugi sv. Marku evanđelistu.

<sup>27</sup> N. DUBOKOVIĆ NADALINI: Sv. Nedjelja na Hvaru, *Zadarska revija* 2/1957 (pretiskano u: *Zapisi o zavičaju*, Jelsa 1973, 177); ISTI: Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara, *Popis spomenika otoka Hvara*, Split 1958, 66 (krivo čita «*Ara maritima...*» umjesto: «*Ora maritima...*» - što je latinski prijevod od: Plaža); /A. MEŽNAR: / *Bilješke o Sv. Nedjelji* (tipkopis bez datuma i potpisa, napisan oko 1968. g.), I., 1-3 (ovaj mi je tipkopis ljubežno posudio pok. don Ante Mežnar početkom 1980-ih, kada sam iz njega načinio ispise. Mežnar ne piše bilješke niti navodi isprave, no čini se

razviti i neko pučko štovanje nedjelje kao dana Gospodnjeg, ali okolnosti gdješto pokazuju da izvire iz Gospina kulta.<sup>28</sup>

Prilike u Sv. Nedilji malo prije odlaska augustinaca opisuje vizitacija iz 1778. godine: «U Plaži na ovom otoku, na položaju zvanom Sveta Nedilja, postoji seoce udaljeno više milja od svoje matične župe, u kom stanovnici borave veći dio godine, brinući se o svojim posjedima. Oni su prisiljeni nedjeljom i blagdanom slušati sv. misu u crkvi istih otaca /= augustinaca/, koja je zajedno s njihovim samostanom smještena u ovdašnjoj Špilji. Budući da im njihov udaljeni župnik ne može pomoći, isti /=augustinci/ im najčešće dijele i sv. sakramente, pomažući im i u smrtnim slučajevima. Kad bi im to uzmanjkalo, ovaj bi puk bio silno očajan i nevoljan».<sup>29</sup> – Ovdje stoji vrlo zanimljiv podatak, kako pučanstvo tu prebiva «veći dio godine», što bi značilo da je tada još bilo povezano i boravištem, a ne samo župnim središtem, s matičnim Svirčima.

Međutim se augustinskim fratrima, ne samo ovdje<sup>30</sup> nego i u Biskupiji, a to znači i njihovoj «Dalmatinskoj kongregaciji» (ne znamo, naime, ni za koji njihov samostan izvan Hvara i Brača),<sup>31</sup> bližio skori svršetak. Prema navedenoj vizitaciji iz 1778. g., u pet je njihovih redovničkih kuća (u Hvaru, Sv. Nedilji, Jelsi, Sućurju te u Pučišćima na Braču) tada sveukupno boravilo jedva sedam fratara, i to vremešnih i oronulih.<sup>32</sup> Bojeći se da velika augustinska dobra ne bi njihovim izumiranjem došla u nepoželjne ruke, mletačka vlada odluči da ih sama preuzme.

da je uglavnom radio po svetonediljskom župnom arhivu). Opširni ispisi iz toga rada čuvaju se i u Arhivu Muzeja (9), *Mali fondovi* 403 (tipkopis).

<sup>28</sup> B. FUČIĆ: *Terra incognita, Kršćanska sadašnjost* – Zagreb 1998, 293-296 (freska iz Zanigrada u Sloveniji prikazuje sv. Nedjelju u liku Bogorodice koju krune anđeli !); P. ŠIMUNOVIĆ: *Toponimija otoka Brača (Brački zbornik 10)*, Supetar 1972, 28 (crkva sv. Nedije na Gracu, izvorno sv. Marije); N. NODILO: *Stara vjera Srba i Hrvata*, Logos – Split 1981, 600-601 (pisac vidi u pučkim sveticama Petki i Nedjelji «davne poganske boginje», no očito su to uosobljenja petka – dana Kristove muke, i nedjelje – dana kad je uskrsnuo; usp. poslovice: «sveta Petka Nedjeljina majka»).

<sup>29</sup> ... nella Spiaggia di questa Isola predetta in sito chiamato Santa Domenica, oue esiste una Villetta distante piu' miglia dalla sua natural Parochia, commorando gli Abitanti in quella nella maggior parte dell' anno, per non lasciar abbandonate le Loro sostanze, sono costretti di ascoltar nelli giorni Festivi la Santa messa nella Chiesa delli detti Padri ivi in una Grotta situata con il Loro Conuento, e da quelli spessissime uolte, non potendo il Parroco lontano accorrervi, ricevere li Santissimi Sagramenti, e persino assistiti nelli piu' urgenti casi della Loro morte, e mancando cio' a questa gente, restarebbero in gran desolatione, e travaglio – BAH, Riboli *Visitationes*, 636.

<sup>30</sup> Ovdasnji je mali samostan D. FARLATI (*Illyricum Sacrum*, IV., Venetiis MDCCLXIX., 240) pobrkao sa župnom crkvom Gospe od Špilica u Visu: «... apud Issenses in loco cui a cryptis nomen est» !

<sup>31</sup> Spisi bi se ukinutih hvarskih augustinaca trebali nalaziti u mletačkom Državnom arhivu, jer je ovu kongregaciju i ukinula mletačka vlada !?

<sup>32</sup> ...Religione si ritroua ormai ridotta al ristretto numero di soli sette individui nella maggior parte uecchi e decrepiti – BAH, Riboli *Visitationes*, 635.

Dekretom državnog Senata od 8. lipnja 1787. g. bude ova kongregacija ukinuta, dobra joj podržavljena a preostali redovnici raspoređeni u samostane u Italiji.<sup>33</sup>

Kao zamjenu za iščezle augustince nalazimo ovdje već od 1793. g. posebne kapelane, formalno pomoćnike sviračkoga župnika, koji su vršili dušobrižničku službu dijelom uz državnu potporu, a dijelom uz doprinos mještana.<sup>34</sup> No to je bilo samo privremeno rješenje, jer je sve brojnije svetonediljsko pučanstvo, tad ovdje zasigurno već stalno naseljeno, iziskivalo i trajnoga dušobrižnika. To se zbilo 1820. godine, kada su najprije u travnju Svetonediljani obećali davati budućem dušobrižniku 16 hvarskih kadaca masta, dok je carskom odlukom od 22. kolovoza bio ovamo dodijeljen «efektivni» dušobrižnik (*Cappellano-Curato*), uz doznaku od 120 fiorina iz državne blagajne te 80 fiorina (u naravi) od seljana. Nova je kapelanija ostala i dalje formalno vezana za matičnu župu Svirče; iako je već 1826. bila u Sv. Nedilji podignuta zasebna krstionica, svi su se podaci o krštenima, vjenčanima i umrlima bar do 1837.- a vjerojatno i nešto kasnije – prosljeđivali sviračkom župniku. Tek su 1970. g. sve «kuratije» u Biskupiji i formalno proglašene župama, pa tako i Sveta Nedilja.<sup>35</sup>

God. 1779. bilo je ovdje 4 obitelji i 26 stanovnika; 1836. g. 156, 1838. g. 166, a 1845. g. 185 žitelja. God. 1851. tu boravi 31 obitelj i 177 stanovnika, od kojih 5 odsutnih. Od kraja 19. pa do sredine 20. st. u Sv. Nedilji, uz povremene oscilacije, obitava oko 200 žitelja, nakon čega, kao i drugdje na Hvaru, i ovdje dolazi do smanjenja pučanstva, pa ih je koncem netom minuloga stoljeća bilo oko 140.<sup>36</sup> Pad u broju prebivalaca nije bio, kako se vidi, ni približno onakav kao u drugih hvarskih sela, koja su ponekad kroz 20. st. bila više no desetkovana – izvanredno i traženo «plaško» vino (u prvome redu plavac), te izuzetna prirodna ljepota mjesta koja nezaustavljivo privlači turiste, i danas su čvrst temelj ovdašnjega gospodarstva.

<sup>33</sup> J. KOVAČIĆ: *Zapisi o crkvama u Hvaru*, Hvar 1982 (šapirografirano), 185.

<sup>34</sup> Kao bilj. 15 i 16.

<sup>35</sup> Arhiv Machiedo u Hvaru, A IV.; BAH, *Protokol*, 373/1820; BAH, 503/1836, 315/1837 i 358/1843 (s prvim popisom dušobrižnog arhiva); *Šematizam hvarske biskupije*, Hvar 1976 (šapirografirano), 59.

<sup>36</sup> J. KOVAČIĆ: *Iz hvarske kulturne baštine*, Hvar 1987 (šapirografirano), 87; BAH, 255/1836 (156 stanovnika), 742/1838 (166 stanovnika), 782/1845 (185 stanovnika), Župni arhiv u Starom Gradu, *Spisi izvanjskog vikarijata 1851. g.* – God. 1832. bilo je ovdje, prema 35. svesku Arhiva Kasandrić u Arhivu Muzeja (9): u Sv. Nedilji u užem smislu 83 duše u 21 kućanstvu (Biličić 2, Šćapanović 1, Kolumbić 1, Grabajčić 7, Kovačić 1, Milatić 1, Makjanić 4, Plenković 3, Paršić zv. Stipić 1) te u Jagodnoj 55 stanovnika u 11 kućanstava («Placouich»=Vlahović ? 1, Zaninović 1 i Matijević 9) – ukupno 138 žitelja u 32 kućanstva.



O pučanstvu i ovdje govore i župne *matice*, krštenih od 1828. te vjenčanih i umrlih od 1851. godine. Od nekoliko svezaka anagrafa najstariji seže do sredine 18. stoljeća.<sup>37</sup>

Zanimljiva je i kasnija povijest augustinskih zemalja. Poslije nacionalizacije (onda se to zvalo «inkameracija», no u pitanju je ista stvar !) iz 1787., mletačka je država ova dobra prodala na javnoj dražbi 1796. g. novčaru Pietru Bertoni-ju za 12.900 dukata. No svega godinu nakon toga – 1797. – Mletačka republika propada i nasljeđuje ju Austrija, ovu Francuzi 1806., a ove iznova Austrija 1813. g. Nova je vlast odbila priznati kupoprodaju iz 1796. i ove je zemlje pripojila Upravi državnih dobara (Demani, Erar), koji ih je za paušalnu svotu iznajmljivao posebnicima, redovito otočanima, a ovi su opet za sebe utjerivali dohodak od mjesnih obrađivača – težaka (kolona). Međutim su Bertoni-jevi baštinici povelili parnicu s Državom za priznanje svoga vlasništva i u tome napokon uspjeli krajem 1879. g. No oni su bili u Italiji, pa je davanje u zakup bilo neisplativo, a neka obrada u vlastitoj režiji neizvodljiva. Stoga je conte Edoardo Negri iz Vicenze, punomoćnik sviju Bertonijevih nasljednika, već 7. rujna 1880. g. u Hvaru prodao predmetne zemlje u «*Spiaggia Meridionale di Santa Domenica*» Svetonediljanima, njihovim višestoljetnim obrađivačima, za svotu od 16 300 fiorina koju su morali isplatiti do konca iduće godine. Tako su mještani, znatno prije agrarne reforme iz 1930-ih i 1940-ih godina, prvi na Hvaru manjeviše «*in toto*» od težaka postali vlasnici zemlje. – Ovom je kupoprodajom Špilja s crkvicom bila darovana mjesnom crkvinarstvu, zajedno s nekim zemljama koje je ono i prije posjedovalo, uz uvjet da održava tu crkvu u «*grotta*» i put do nje, kao i župnu crkvu, te daje odslužiti 5 misa godišnje za darovatelje (na blagdane sv. Dominika, Karla, Ivana Krstitelja, Eugenija i Eleonora).<sup>38</sup> Od 1990-ih ove se mise Biskupovom dozvolom služe u župnoj crkvi.

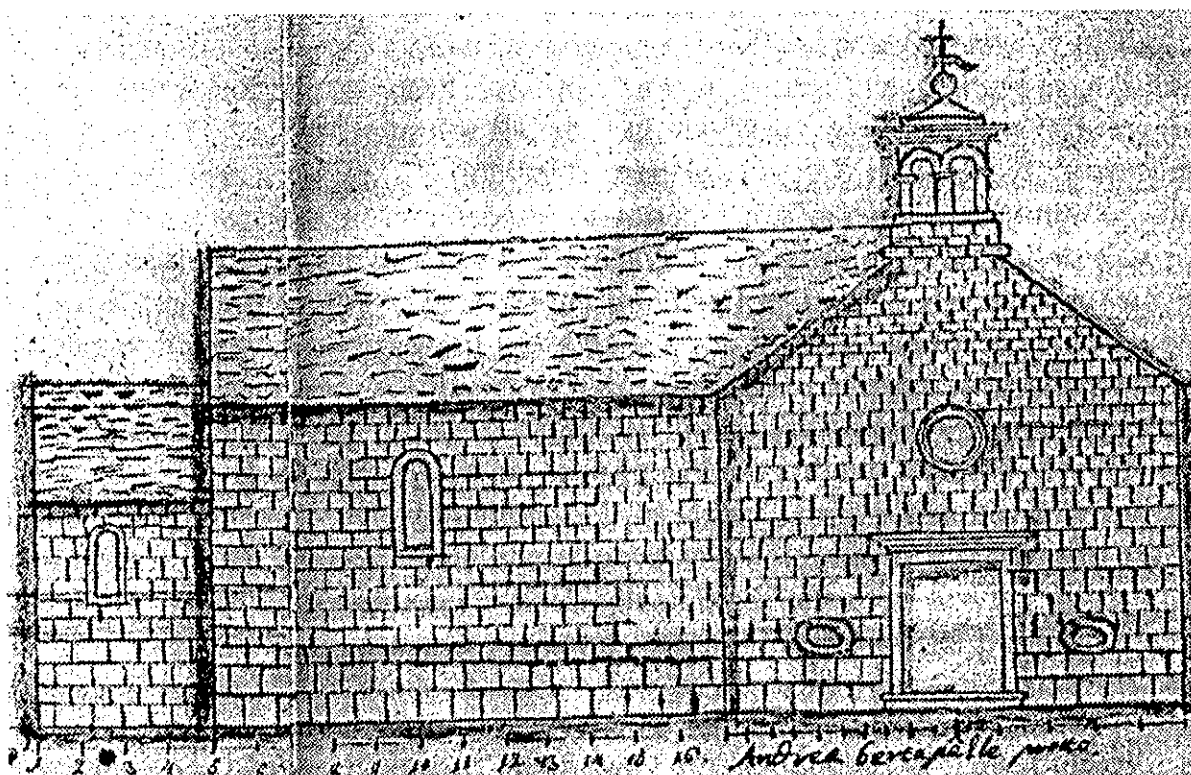
### Crkve

O najstarijoj, *Gospinoj* u Špilji nad selom, već smo govorili u povijesti župe. Crkvice je na jugoistočnoj strani ove pećine, na koju se naslanja svojim istočnim zidom. Po starom običaju ima ulaz na zapadu, te desno od ulaza rustičan prozor; drugi je prozor na južnom zidu blizu oltara. Nutarnje su joj mjere 2,94 za 4,28 m, dok debljina zidova varira od oko 0,60 m na pročelju do 0,80 m na jugu. U zidovima je iznutra još jednostavna kropionica s križem u udupku lijevo od

<sup>37</sup> /N. DUBOKOVIĆ NADALINI:/ *Inventar javnih, crkvenih i privatnih arhiva otoka Hvara* (dodatak), Split 1957, 22 (sa skicom povijesti sela i župe). – U Državnom arhivu u Zadru (DAZd) čuva se u Fondu matičnih knjiga pod br. 1255 svetonediljska matica vjenčanih iz 1851.-1857. g. (usp. /ISTI:/ *Inventar... arhiva otoka Hvara*, Split 1955, 38), dok su u BAH parice svih triju matice od 1851. do 1980., ali uz prekide.

<sup>38</sup> N. DUBOKOVIĆ NADALINI: *Sv. Nedjelja* (27), 178-180; *DAS* (24), *NS XIX*. (bilježnik V. Bučić), 1, 282 i 283.

ulaza te četvrtasta niša-«ponara» ispod jugoistočnog prozora. Crkvice je presvođena prelomljenim, «gotičkim» svodom te pokrivena dvovodnim krovom od kamenih ploča, pomiješanih s polukružnim crepovima, «kupama kanalicama». Na vrhu je zabata priprost akroterij nalik buzdovanu. Pod je crkve od starinskih «tavela», četvrtastih ploča od pečene zemlje.



Nacrt crkve sv. Spiridiona u Sv. Nedilji iz 1822. (Arhiv Machiedo u Hvaru)

Na nadvratniku je nevješto uklesana 1706. godina, što može biti samo datum popravka ili cijele crkvice ili samih vrata, jer je bogomolja morala postojati još od osnutka gostinca u 16. stoljeću. U crkvi je drven oltar s trokutnim zabatom i dva stupa dočeta jonskim glavicama. Načinjen je 1877./78. g. u Starome Gradu, a njegov je rezbar možda bio tamošnji majstor Ivan Deletis. Nespretno ga je preličio Ljubo Bui iz Jelse u srpnju 1927. g. (zapis na podnožju desnoga stupa). Na mjestu oltarne pale stoji lurska špilja: kip Gospe Lurdske dar je hvarskoga biskupa o. Fulgencija Careva iz 1895. g., ovdje donesen na Sniježnu Gospu («Gospa od sniga», 5. kolovoza) te godine, od kada počinje ovaj kult u Špilji. Kip je najprije bio postavljen na nepoznato mjesto u crkvi, zatim oko 1914. g. u vrhu Špilje na mjesto nesuđenog kamenog oltara o kome kasnije: tu ga je, stradalog od vlage, popravio 1925. mladi slikar iz Staroga Grada, poslije proslavljeni hrvatski umjetnik Juraj Plančić. Tada je opet bio vraćen u kut crkvice, a odatle prenesen u malu umjetnu špilju koju je od «tufaca» dao podignuti dušobrižnik Mežnar 1948. g. unutar velike Špilje, a nedaleko od iste crkvice. Tu je ostao nepune dvije godine, do dolaska kipa Sniježne Gospe (vidi dalje) 1950. g. Kip je tada opet bio vraćen u kut crkvice ! da bi svoj sadašnji

smještaj napokon dobio 1957. godine, kad u oltaru (tada ponovno ? preličenom) bi izdubena i uređena lurdská špilja. Ovaj je drveni kip tada iznova popravio splitski «kiposlikar» Nikola Samaržija, dodavši mu 1958. i svoj kip sv. Bernardice.<sup>39</sup>



Crkva sv. Spiridiona u Sv. Nedilji neposredno pred rušenje 1903. godine.  
(DAZd, Građevinska sekcija, 143)

God. 1825. u crkvi se spominje kameni kip sv. Nikole iz njegove sviračke crkve na obližnjem najvišem vrhu otoka Hvara; Svetonediljani su ga bili «oteli», uzaludno želeći pripojiti svojoj, siromašnoj kapelaniji nadarje te crkve, a vraćen je na svoje mjesto tek 1958. g.<sup>40</sup> Godine 1840. bio je u crkvicu prenesen oltar s palom Gospe od Pasca, koji je potjecao iz ukinute augustinske crkve sv. Nikole u Hvaru, a odavde je prenesen 1858. u župnu crkvu u selu (v.). Neznane godine iza 1825. (valjda iza 1858., v. gore !) bila je ovamo prenesena oltarna pala iz ukinute dominikanske crkve sv. Marka u Hvaru: ovo djelo mletačkoga klasicističkoga slikara Liberalea Cozze s kraja osamnaestog stoljeća prikazivalo je sv. Ružu (Rozu) Limsku i sv. Petra, no od pale je polovicom 20. st. «kurat»

<sup>39</sup> A. MEŽNAR: Mali fondovi 403 (27), 4-6, 7 i 16-20; ISTI: usmeno priopćenje potpisanome 18.VII. 1993.; BAH, Vizitacije Carev, 72 i 80 («celebre grotta»).

<sup>40</sup> Arhiv Centra (9), Arhiv općine Vrboska, svezak IV. – Dosad je najstariji spomen ovoga kipa u Sv. Nedilji bio iz 1847. g. (J. KOVAČIĆ: Svirče na Hvaru /20/, 237).

Mežnar pronašao ovdje samo nešto raspadnutih krpa<sup>41</sup>. Zametnuo se i trag izvornom (?) augustinskom žrtveniku od kamena i mramora,<sup>42</sup> dok je raspelo iz vremena istih fratara augustinaca preživjelo i sada je u novijoj seoskoj grobišnoj crkvi (v.). – Lijevo odnosno sjeverno uz opisani žrtvenik sada Gospe Lurdske stoji oltarić kojemu je okvir vjerojatno istodoban i od istoga rezbara (Ivan Deletis?, Stari Grad 1877./78.). I oltarić je prema zapisu preličio već spomenuti Lj. Bui iz Jelse 1927. (?) g. U njemu je pod staklom tempera na dasci veličine 106 za 63 cm, koju je popravio 1925. već navedeni Juraj Plančić. To je pučki rad po svoj prilici iz prve polovice 19. st. koji prikazuje prije spomenutu «sv. Nedjelju» («svetu Nedjicu» u narječju) kao oranticu koja je okružena različitim oruđem – «šifrom» za poslove koje je zabranjeno raditi nedjeljom. O nastanku ovoga kulta već je bilo govora;<sup>43</sup> dodajmo da je kasnije bio povezan s ranokršćanskom mučenicom (stvarnom ili apokrifnom) Dominikom, sa spomendanom 6. srpnja.<sup>44</sup>

Uz crkvicu je sa sjevera ruševina samostanske zgrade, u obliku slova «L» i vidljivo naknadno povisivane u više navrata. Njezine skromne dimenzije svjedoče o malenoj redovničkoj zajednici koja je tu boravila, dotično da je u pitanju bio tek gostinjac (hospicij), kako je već rečeno. – Pred crkvicom su ostaci nekakva trijema od okruglih zidanih stupova, solidno građena cisterna («gustirna») na čvrstu svodu, nedvojbena augustinska, te rustična preslica zvonika, gotovo razizemna, sa zvonom visine od oko 23 (bez krune), a promjera od 33 cm. Na njemu su likovi Raspetoga, nekog nerazpoznatljiva sveca (sv. Ante Opata ?), Gospe s Djetićem i sv. Jure sa zmajem, po kojima bi se reklo da nije bilo ljevano za Sv. Nedilju i da je ovamo dospjelo tkozna odakle, kada i kako. Nevješt natpis odozgo kazuje da ga je salio P. Acerboni u Trstu 1842. g.<sup>45</sup>:

**PAOLO ACCERBONI FECCE IN TRIESTE 1842**

Uzbrdo Špiljom nedaleko od crkvice, u spomenutoj umjetnoj špiljici iz 1948., nalazi se kip Gospe Sniježne, dar stanovitoga klesara N.? Lipovčana iz Zagreba. Blagoslovio ga je hvarski biskup Miho Pušić uz pet svećenika i u

<sup>41</sup> BAH, 548/1840 (kapelan moli dozvolu blagoslova oltara i pale); A. MEŽNAR: Mali fondovi 403 (27), 5; C. FISKOVIĆ: Slike Libérale Cozza u Splitu i Hvaru, Zbornik Narodnog muzeja u Beogradu VIII./MCMLXXV., 581.

<sup>42</sup> A. MEŽNAR: Mali fondovi 403 (27), 5 i 7.

<sup>43</sup> Bilj. 28.

<sup>44</sup> Koledar svih Svetaca i Svetica Božjih..., Split 1899, 366 donosi pod 6. srpnja: «U Kampaniji sveta Dominika, divica i mučenica, koja pod cesarem Dioklecijanom, budući idole satrla, bi po osudi bačena prid zvirad, ali ostavši netaknuta, napokon bi joj otičena glava, i prigje tako k' Gospodinu. Njezino sveto tilo čuva se u Tropeji u Kalabriji.» - BAH, Protokol, 1103/1923 (dušobrižnik o svetkovanju sv. Nedjelje 6. srpnja).

<sup>45</sup> God. 1767. načinio je u Trstu kovač Giuseppe Acerboni kovinsku pregradu za Gospinu crkvu u hvarskom Dolu - J. KOVAČIĆ: Župa Dol na Hvaru, Služba Božja 2/XXXVII., Makarska 1997, 134. To ukazuje na ondašnju uobičajenu trajnost istog ili sličnog obrta kroz više naraštaja unutar iste obitelji.

prisuću velikog broja vjernika 5. kolovoza 1950., pošto su ga seljani uz silan napor (oko 600 kg težine !) prethodno ispeli na ovo mjesto.<sup>46</sup> Moglo bi se reći: šteta truda, jer ovaj obojeni kip od nekakve cementne smjese nema nikoje umjetničke, povijesne pa ni obrtničke vrijednosti.

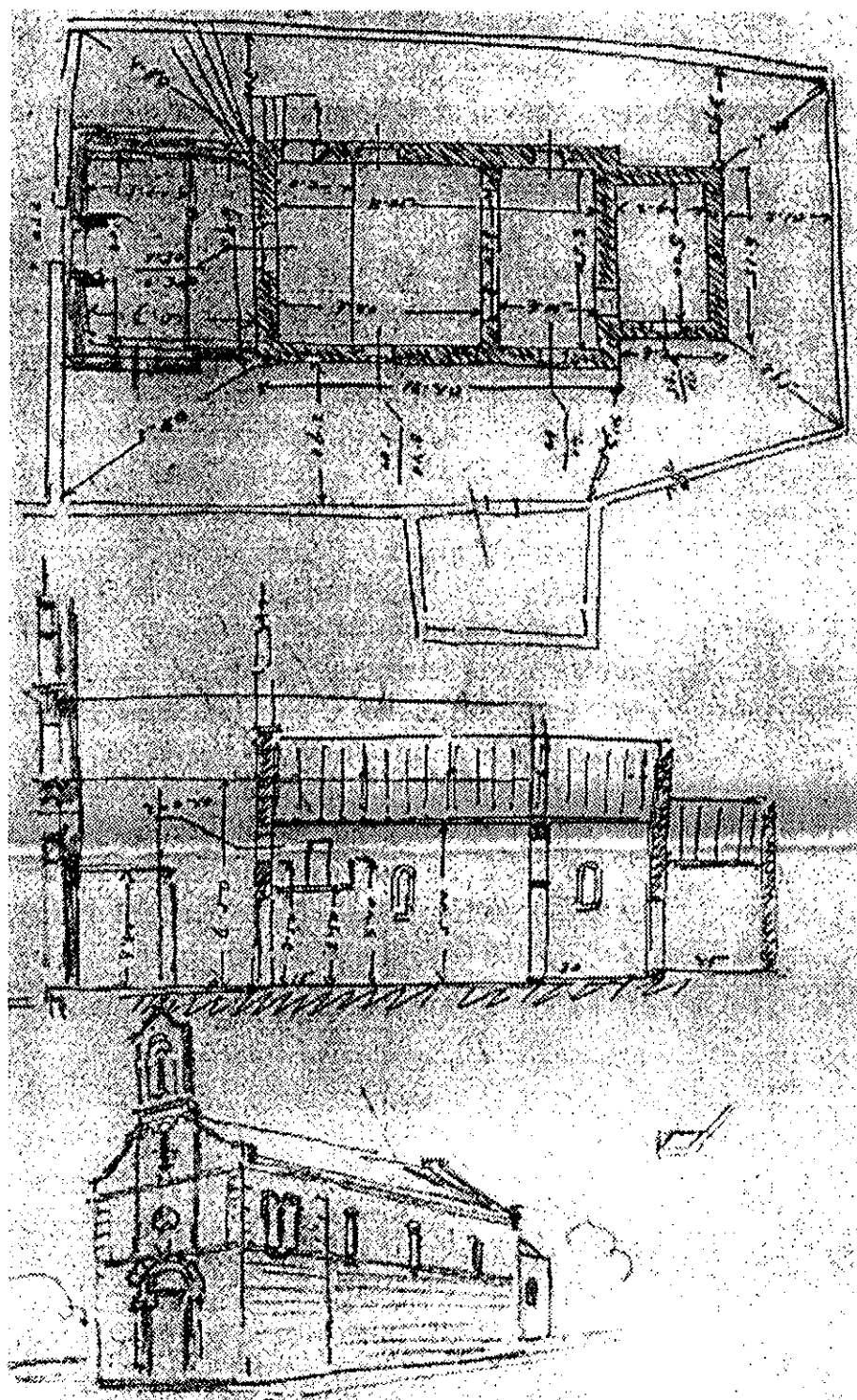
Još i prije darovanja kipa Gospe Lurdske, 1880-ih godina nastaje naum da se čitava Špilja posveti lurdskom kultu, i u tu se svrhu od dobrovoljnih doprinosa stvara zaklada od oko 5000 kruna. Radovi su potrajali samo 1912.-1914. g. otprilike, a vodio ih je poduzetnik Marijan Buljubašić iz imotskog Zagvozda. U kolovozu 1913. pohodi Špilju kotarski poglavar Giuppanovich, u pratnji Maxa Kleibera, profesora Umjetničke akademije u Monakovu (Muenchenu), koji ju je dotad bio već triput posjetio. Kotarski predstojnik bilježi da je velikim troškom bila nasuta zemlja do polovice Špilje na tri velika «*nagnuta tavana...kao široke stepenice...Paljenjem mina srušen je dobar dio naravnog nakita tj. kamenja i zelenila (brštan) tako da je Špilja žalibože izgubila mnogo od njezine znamenitosti*». Na vrhu ovoga nasipa bio je zamišljen žrtvenik Gospe Lurdske s kipom, sve od bijelog selačkog kamena, ali su i ovdje izbijanje 1. svjetskog rata te poratna propast zakladnog novca posve onemogućili sve ove naume. Pola stoljeća kasnije mogao je kurat Mežnar samo uzdahnuti u virgilijanskom heksametru zbog uzaludne devastacije: «*Tantae molis erat pulchram destruere Cryptam !*» (= toliko je stajalo truda krasnu uništiti Špilju).<sup>47</sup>

Pred crkvicom je još i čempres visok 15-ak metara,<sup>48</sup> koji već dugo zbog nagnutosti prijete rušenjem. Špilju zatvara zid sa strijelnicama. – To bi bila dosad poznata povijest ovoga mjesta, od svetišta Majke Zemlje u prapovijesti do crkve Majke Gospodinove u novom vijeku (o groblju v. kasnije).

<sup>46</sup> A. MEŽNAR: *Mali fondovi* 403 (27), 20-21.

<sup>47</sup> ISTI: isto, 17-18; Arhiv općine Vrboška (40), svezak I.

<sup>48</sup> Sir J. GARDNER WILKINSON: *Dalmatia and Montenegro...*, I., London 1848, 250-251 (preslik u *Malim fondovima* Arhiva Muzeja /9/, 314) bilježi pred ovim «monastery of Sta. Domenica, built in a fissure of the precipitous cliff, a short // way from the shore», koji su po njemu ukinuli Francuzi, «cypress that grows there...also said to be visible, by men of long sight and imagination». Ne znamo što bi značila ova «duhovitost» engleskog putopisca iz 19. st – možda je čempres tada bio posve malen, ili je pak izniknuo poslije na mjestu starijega stabla.



Ć. M. Iveković: skice za novu crkvu sv. Spiridiona u Sv. Nedilji, 1900.  
(DAZd, Građevinska sekcija, 143)

Opisana je crkvica bila više stoljeća jedina bogomolja na području ovoga naselja. Nakon formalnog osnuća kapelanije 1820. g. pristupilo se izgradnji nove, poslije *župne crkve sv. Spiridiona* («Špirjuna») biskupa (blagdan 14. prosinca) u samome selu, jer je crkva u Špilji daleko, a put do nje težak i tegoban čak i po najljepšem vremenu. Petnaestog rujna 1822. g. u Jelsi sklopi svetonediljski

prokurator Ivan Gargurić-Makjanić ugovor za gradnju te crkve sa zidarima iz Staroga Grada Jurjem Bučićem, Vickom Škarpom i Markom Pavičićem, prema prihvaćenom nacrtu koji je načinio proto iz Vrboske Andrija Bertapelle. Po tom je nacrtu crkva imala vanjske mjere od 10 za 16 mletačkih lakata (= 6,80 x 10,88 metara), od čega je na začelnu apsidu-kapelu otpadalo oko 5 za 6 lakata. I lađa i niža apsida imale su biti pokrivene dvovodnim krovom od kamenih ploča; na vrhu pročelja stajala bi preslica za dva zvona, iznad vrata obočenih baroknim «ovatima» okrugla «ruža», a na bočnim stranama lađe i apside po jedan polukružno dočet prozor. Seljani će za gradnju dati građu, pomoćne radnike, 230 fiorina te, kroz vrijeme rađe, 2 barila vina. Meštri su se obvezali započeti gradnju po jematvi i dovršiti je do konca prosinca iste godine, a ako sagrađe nešto preko onoga u nacrtu, to bi im bilo posebno plaćeno. Bučić je kao glavni izvođač radova zajamčio dobru i točnu izvedbu svom kućom u Starom Gradu. – Crkva kojoj je temeljac blagoslovio 9.X.1822. kurat don Petar Fabiani, ujedno i najzaslužniji za njenu gradnju, bila je gotova već 8. XII. iste godine, a po izvedbi prvotnog oltara na proljeće iduće godine blagoslovio ju je 26. svibnja 1823. (u ponedjeljak iza nedjelje Presv. Trojstva) kaptolski vikar mons. Josip Raffaelli, uz «*neizrecivu radost mene i cijeloga puka*», kako je mnogo godina kasnije zapisao isti Fabiani. Država je pridonijela 180 fiorina.<sup>49</sup>

Već koncem istoga 19. stoljeća crkva je postala tijesnom za umnoženo pučanstvo, pa je zatraženo njeno produženje ili pak gradnja nove, veće crkve na njezinu mjestu. Prevladalo je potonje rješenje, pa je za novogradnju načinio nacrt poznati hrvatski graditelj Ćiril M. Iveković, rodom iz Klanjca u Hrvatskom zagorju (1864.-1933.), građevinski savjetnik dalmatinske vlade i arhitekt brojnih primorskih crkava. Na Hvaru je još projektirao one u Bogomolju, Brusju, Dolu i Svirčima, no samo su dvije zadnje spomenute, uz ovu svetonediljsku, doista i bile podignute po njegovu projektu. Nacrt je, čini se, bio gotov 1901., no nije sačuvan, već samo potpisane Ivekovićeve skice iz 1900. g. Gradnja započe rušenjem stare crkve nekako u srpnju 1903., pošto su se prethodno mještani pred njom fotografirali. Poduzetnik-izvršitelj radova bio je Ivan Žuvić iz imotskih Poljica,

<sup>49</sup> Arhiv Machiedo u Hvaru, A IV.; J. KOVAČIĆ: Andrija Bruttapelle i njegova radionica, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 31, Split 1991, 351; BAH, 532/1866; A. MEŽNAR: *Mali fondovi* 403 (27), 2 (tu spominje da je crkva bila veličine od 12,60 za 7,60 m). U Arhivu općine Jelsa unutar Arhiva Muzeja (9), XVII., 3 (*Descrizione... delle chiese... della Comune di Gelsa*, iz 1846. g.) tvrdi se da je svetonediljska dušobrižna crkva veličine od 13 za 7,5 lakata (= 8,84 za 5,85 m). Kako je ta starija crkva bila porušena 1903. g. (v. dalje), ove je različite podatke nemoguće provjeravati. – God. 1864. dali su Ferdinand i Marijana, bivši austrijski carski par, 150 fiorina za popravak crkve (BAH, 111/1864). Devet godina kasnije spominje kurat Kuljiš ovaj (?) popravak, moleći da se gradnja potrebne cisterne ne povjeri Antunu Miloševiću (zidaru i poduzetniku iz Hvara), tada nastanjenom u Sv. Nedilji, jer da on «još godinama valja učiti zidanje»: loše je popravio mjesnu crkvu, a nije ni dovršio posao! (isto, 679/1873 – usp. bilj. 64).

nastanjen u Vrboskoj. On je krajem kolovoza uputio Ivekoviću pismo, moleći ga za dolazak na lice mjesta i pomoć na izvedbi gradnje. Seljani su bili dužni doprinijeti za gradnju ili u radu ili u novcu – oni iz Jagodne u visini od jedne trećine – a bilo je i ovrha. Poslije tri godine gradnje dovršenu je crkvu blagoslovio mjesni dušobrižnik don Ante Petrić 1906. g., čini se na blagdan sv. Augustina 28. kolovoza.<sup>50</sup>

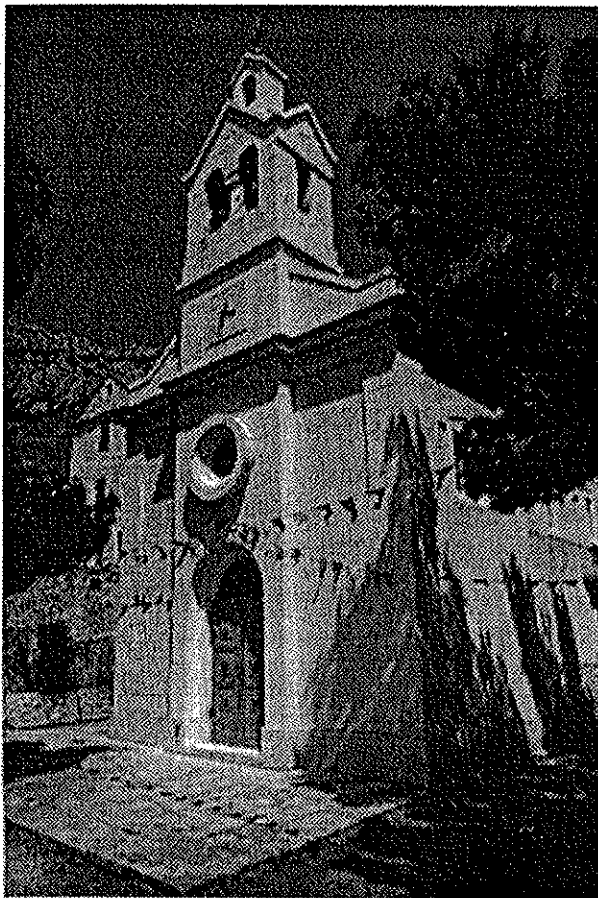
Ivekovićeve crkva sv. Špiridijuna u Sv. Nedilji tipičan je primjer njegovog «eklektičkog» stila, što u ovome slučaju znači prilično neodredivu slogovnu mješavinu. Iznad pročelja je zvonik-lantern, a iza ravno dočete lađe sakristija. Vanjske su strane dijelom u bijelu kamenu, a dijelom žbukane. Nova je crkva zadržala isti položaj i predajno usmjerenje istok-zapad kao i stara.

Od *opreme* je prvi nastao jednostavni glavni oltar od prosta kamena, ožbukana, s drvenim antependijem i stubom, podignut troškom kurata Fabianija početkom 1823. g. Za nj su dominikanci iz Bola na Braču iste godine darovali ikonu sv. Spiridiona (tempera na dasci, 102 za 70 cm), po mišljenju stručnjaka djelo jonske škole u Grčkoj iz 18. stoljeća, rad istoga slikara koji je naslikao i «pale portanti» za oltariće pod propovjedaonicama katedrale u Hvaru. Mještani nisu mogli biti zadovoljni tim prvotnim skromnim oltarem, pa im je Vlada u Zadru na njihovu molbu dodijelila početkom listopada 1824. oltar iz ukinute augustinske crkve na Gradini u Jelsi, naime drveni gornji dio i mramorni antependij s tri stube, uz kropionicu. God. 1825. na tom je oltaru i dalje bila ikona sv. Spiridiona, a ne znamo točno kada je demanijalni prijatelj Juraj Babić darovao sadašnju oltarnu palu, o kojoj slijedi. Poslije toga bi ikona sv. Špiridijuna maknuta na stranu; njezino posljednje mjesto u crkvi bijaše zapadno uz bočni oltar, a prikazivala je standardizirano grob toga svetog biskupa iz prvih kršćanskih vremena u Krfu, s njegovim uspravljenim mumificiranim tijelom. Na nesreću, ovu su ikonu ukrali iz crkve polovicom lipnja 2000. g. još uvijek nepoznati kradljivci ili kradljivac, zajedno s palom Gospe od «Centure» (v. dalje). - Gornji, drveni dio oltara koji potječe s jelšanske Gradine sačuvan je do danas: predstavlja razmjerno rijedak primjerak takovog rada iz 17. stoljeća, jer su kasnije često zbog trošnosti bili uklanjani i mijenjani novijim, obično mramornim dijelovima. Ovaj okvir pale u Sv. Nedilji ima dva stupa i obočen je i nadvišen slobodnim volutama; na samom je vrhu kipiće Majke Božje s Djetićem. Bogato je izrezbaren plitkim vegetabilnim i geometrijskim motivima; osnovna je boja plava, a reljefni su dijelovi pozlaćeni. Na bazama su stupova andeoske glavice, dok su pod bočnim volutama okviri (kasnije preličenih ?) grbova ?, pa bi temeljita restauracija vjerojatno donijela i relevantnijih podataka. - Izvorni pak mramorni

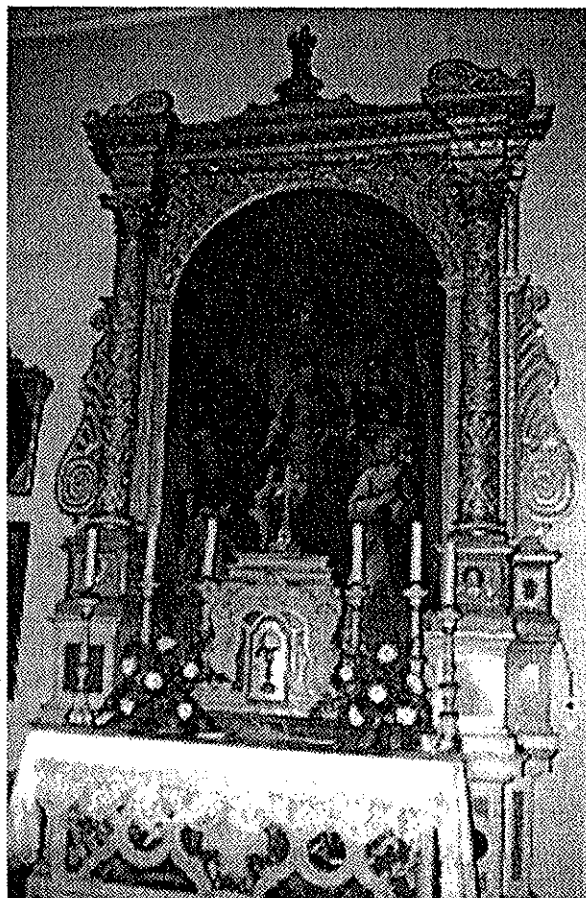
<sup>50</sup> BAH, *Protokol*, 100/1898, 821/1900, 1253 i 1429/1901, 1263/1906; DAZd (37), Građevinska sekcija, svez. 135 i 143; Arhiv općine Vrboska (40), svez. IV.; A. MEŽNAR: *Mali fondovi* 403 (27), 3; J. KOVAČIĆ: *Župa Bogomolje* (7), 36 i 38-39; ISTI: *Župa Brusje* (7), 136; ISTI: *Župa Dol* (45), 126; ISTI: *Svirče* (20), 226.



antependij iz Jelse nije sačuvan: zamijenjen je sadašnjim, radom altarista Bariškovića iz Splita, 1906. g., a povišen 1912. g.<sup>51</sup>



Sv. Nedilja, župna crkva - pročelje  
(snimio Ivo Vučetić 1999.)



Sv. Nedilja, župna crkva – glavni oltar  
(snimio Ivo Vučetić 1999.)

Sadašnja pala na ovome žrtveniku (ulje na platnu veličine 262 za 171 cm) je iz prve polovice mletačkog Seicenta i prikazuje u vrhu nespretno i zbijeno Krunjenje Bogorodice (sigurno djelo pomoćnika, odnosno radionice), ispod kojega je daleko kvalitetnija «sacra conversazione»: središnji lik atletskog sv. Jerolima obočen je sv. Ivanom Krstiteljem (s neizbježnim nemuštim janjetom do nogu) s Jerolimove desne, te likom sv. Jelene Križarice s njegove lijeve strane. U donjem su redu nadesno (i opet od sv. Jerolima) apostol Andrija, a nalijevo sv. Katarina Sienska. Lica su svetica idealizirana i pomalo bezizražajna, a najkvalitetniji su likovi svetih Jerolima i Andrije, dostojanstvenih staraca s dugim bijelim bradama. Valjda je najsnažnija fizionomija sv. Andrije (u profilu); njena

<sup>51</sup> A. MEŽNAR: *Mali fondovi* 403 (27), 2-3 i 11-12; D. DOMANČIĆ: popis pokretnih spomenika ove crkve od 17.VI.1969., Arhiv Muzeja (9), Inventari crkava; Z. DEMORI STANIČIĆ: Transformacija ikona pod propovjedaonicama hvarske katedrale, *Petriciolijev zbornik II. (Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 36), Split 1996, 260 i 261; BAH, 585/1824; Arhiv općine Vrboska (40), svez. IV.

izrazita individualiziranost dopušta mogućnost da je riječ o portretu donatora, o kome slijedi.

U svojoj oporuci iz 1618. g. odredi hvarski kanonik don Andrija Bartučević (1584. -1647.), zaslužan za gradnju hvarske stolnice, da se uz grob njegove bake po majci Marije Kiškić u dominikanskoj crkvi sv. Marka u Hvaru, a po njezinoj posljednjoj volji, podigne «kapela», tj. traveja s oltarem na kome bi bila pala vrijednosti od 100 dukata, za koju je odredio i likove: Naviještenu Gospu, sv. Ivana, sv. Andriju i sv. Jelenu. God. 1620. don Andrija je sklopio sa hvarskim dominikancima ugovor o gradnji te traveje, druge lijevo od ulaza u ovu crkvu koja se tada proširivala, a danas je nakon devastacija u 19. st. tužna ruševina. »Kapela« je svakako bila dovršena prije 1640., a najvjerojatnije je nastala 1620-ih godina. Razvidno je da je don Andrija na pali komemorirao svoj najbliži rod u likovima njihovih svetih zaštitnika: baku Mariju (u Gospi koju kruni Presv. Trojstvo), oca Ivana (sv. Ivan Krstitelj), majku Jelenu u sv. Jeli Križarići te sebe (i svoga djeda po ocu) u sv. Andriji. Za središnji je lik odabrao sv. Jeru po svom ujaku don Jerolimu Kiškiću, također hvarskome kanoniku: svoju privrženost ovom majčinom bratu izrazio je i odlukom da ga pokopaju u njegovom grobu u hvarskoj katedrali.<sup>52</sup>

Ova je slika iz hvarskoga Sv. Marka već dugo prepoznata kao rad koji je načinio mletački slikar flamanskog potekla Baldassare ili Baldissera D'Anna (1572.-1646.), vješt kompilator s osloncem na stariju venecijansku slikarsku tradiciju.<sup>53</sup>

Bočni (sjeverni) oltar u crkvi najprije bijaše prenesen, kako je već rečeno, iz crkve augustinskog samostana sv. Nikole (Mikule) u Hvaru (gdje je danas gradsko groblje) u svetonediljsku crkvicu u Špilji 1840., a odatle u župnu crkvu 1858. god. Sam prvotni žrtvenik nije ni u ovome slučaju sačuvan, jer je bio zamijenjen sadašnjim od kamena i mramora (s tada pomodnim umecima od modrog i zlatnog mozaika) 1912. g., radom splitskoga klesara Pave Bilinića. Ovaj je kvalitetan obrtnički rad zapao 6000 kruna, a donator je bio mjesni iseljenik Ivan Paršić (o kome će još biti govora), kako je uklesano i u dnu antependija. – Naprotiv je oltarna pala (ulje na platnu, 153 za 84,5 cm) bila do nedavno ovdje, a prikazivala je Gospu od «Cinture» sa svecima Augustinom, Monikom, Nikolom Barijskim i Nikolom Tolentinskim. Bio ju je popravio Hermann Ritschl u Beču 1912. nastojanjem dušobrižnika Vučetića, a nedavno je za auktora predložena Rosa Pozzato (ili: Pozzola) iz Vicenze, nedovoljno poznata slikarica mletačkog 18. stoljeća. Pala je od 1959. g. bila izmještena istočno uz oltar, da bi u lipnju 2000. g. bila ukradena zajedno sa spomenutom ikonom sv. Špiridijuna te novijom

<sup>52</sup> D. DOMANČIĆ (51); *Arhiv Muzeja* (9), *Arhiv Remigija Bučića*, 19, 4; J. KOVAČIĆ: *Iz hvarske kulturne baštine* (36), 132, 138 (bilj. 25) i 250.

<sup>53</sup> K. PRIJATELJ: *Slike Baldassare D'Anna u Dalmaciji, Prilozi povijesti otoka Hvara III.*, Hvar 1969, 79-89 (ističe zanimljiv ritam križeva u rukama svetaca); R. TOMIĆ: *Slika Baldassarea d'Anne u Splitu, Slobodna Dalmacija*, Split, 13.II.2001., *Forum*, 3.

slikom sv. Leopolda-Bogdana Mandića (dobrim radom slikara Kliškića) i tako pripala još jednom od brojnih osakaćenja kulturne baštine ovog otoka. – Na oltaru je danas kip iste Gospe od Cinkture (od Pojasa ili od Pasca, tipična augustinska pobožnost), nabavljen 1885.<sup>54</sup> Kip se nosi kroz selo na blagdan, koji pada u prvu nedjelju iza onoga sv. Augustina na 28. kolovoza i glavna je mjesna svetkovina.

Od inventara u ovoj crkvi valja spomenuti još tri kaleža i pokaznicu, iz 16.-17. st. i rađene od mjedi i srebra s pozlatom, uz tri posrebrene mjedene predočnice iz 19.st.<sup>55</sup>

Ovdje su još i kipovi: sv. Augustina, koji su darovala braća Josip i Joakim Boglić iz Hvara 1827. g., za Gospine litanije i Zdravo kraljice na svečev blagdan – zanimljiv rustičan rad obnovljen 1889. i 1957., a mogao bi izvorno potjecati iz hvarske augustinske crkve sv. Nikole, gdje ga spominje njezin inventar iz 18. st.; sv. Ante Padovanskog iz 1885. (dar dušobrižnika Kuljiša); Uskrsnuloga Krista (N. Samaržija, 1957.) te sv. Špire, naslovnika crkve (I. Mirković, 1958. g.).<sup>56</sup>

Tu je još i «Raspeće» (ulje na platnu, 195 za 105 cm), rad dramatskih likovnih naglasaka koji je 1924. naslikao rano umrli otočanin Juraj Plančić (Stari Grad, 1899.- Pariz, 1930.), jedan od najznačajnijih novijih hrvatskih slikara. Rađen je za crkvicu na novom svetonediljskom groblju, iz koje je zbog njene vlažnosti bio premješten ovamo 1946. godine.<sup>57</sup> Zanimljiva je pojedinost da Plančić prikazuje Kristove ruke pribijene čavlima na križ kroz z a p e š ć a – kako je Isus uistinu i bio raspet (i on i nebrojene druge povijesne žrtve ovoga strašnog rimskog oblika smrtne kazne) – a ne kroz dlanove kako se stoljećima krivo prikazivalo i još se stalno prikazuje.<sup>58</sup>

Zvona na crkvi: najstarije (?) sada sačuvano jest ono iz 1907., rad iz «Premiate fonderie Francesco Broili, Udine-Gorizia», dok je dva veća darovao «u znak ljubavi prama rodnom mjestu» «odani sin» Ivan Paršić nastanjen u

<sup>54</sup> A. MEŽNAR: *Bilješke o Sv. Nedjelji* (27), I., 20-21; ISTI: *Mali fondovi* 403 (27), 3; J. KOVAČIĆ: Bilješke za slikovni Settecento na Hvaru, *Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara* 163, Hvar 1999, 125-126 (ovdje valja ispraviti podatak da je pala bila došla u Sv. Nedilju 1805., koji donosi R. Bučić. Sad znamo da je u Špilju donesena 1840. (usp. bilj. 41); BAH, 718/1885.

<sup>55</sup> D. DOMANČIĆ (51). – God. 1876., nakon svoga pohoda Dalmaciji prethodne godine, darova car Frane Josip pokaznicu i baldakin (BAH, 217/1876). Novu je nebnicu darovao 1920-ih Ivan Paršić.

<sup>56</sup> M. ZANINOVIĆ-RUMORA: Inventar samostana Sv. Nikole u Hvaru, *Prilozi povijesti otoka Hvara* X., Hvar 1997, 177; A. MEŽNAR: *Mali fondovi* 403 (27), 13-15; BAH, 718 i 837/1885; *Arhiv Muzeja* (9), *Dokumentacija*, 46.

<sup>57</sup> Retrospektivna izložba Juraj Plančić, *Muzejski prostor* – Zagreb 1996 (katalog), 17 (u bilješci 7 netočno stoji da je slika od početka u župnoj crkvi), 40 i 82; A. MEŽNAR: *Mali fondovi* 403 (27), 10-11 (krivo navodi 1928. kao godinu izrade i bilježi predaju da je slika nastala u kasnije pregrađenoj «velikoj sobi» župne kuće, po narudžbi Jurja Paršića – «Popića», odnosno njegova brata Ivana, poznatoga mjesnog dobrotvora).

<sup>58</sup> J. MARČELIĆ: *Turinsko platno*, Duh i voda – Jelsa 1994, 40-41 i 142.

Argentini, 1920-ih godina, a nastala su u poznatoj radionici koju je u Splitu utemeljio Jakov Cukrov u 19. st.<sup>59</sup>

Crkvice sv. *Ćirila i Metoda* u istočnom odlomku Jagodnoj (koja je, kako je spomenuto, već desetak godina bez stalnih stanovnika) nastala je nastojanjem ondašnjega dušobrižnika don Nikola Stančića, koji ju je i blagoslovio 29.IV.1905. godine.<sup>60</sup> Okrenuta je približno prema jugu, ima onodobni «tirolski» oltar: od obojena drveta te zvono od Jakova Cukrova iz «Spljeta» saliveno 1904. g., a prema zapisima na njoj bila je popravljana, a možda i povišavana 1918. i 1986. g.

*Kapelica* ovdje ima više, a najstarija je navodno ona sv. Benedikta sada vl. Milatić, koju je podignuo Ivan Grabačić-«Belo», rođ. 1813., kao zavjet zbog sušice. – Sjeverno od župne crkve je niša sv. Ante Padovanskog s god. 1845., što je međutim noviji zapis u cementu. – Crkvicu na «Vorhu», starog naslovnog blagdana Pohoda Gospina (2.VII.) a općenito zvanu Gospom od zdravlja, dao je sagraditi već višekrat spominjani darovatelj Ivan Paršić p. Nikole preko brata Jurja «Popića» 1909., a bi blagoslovljena sljedeće godine. Poslije su joj dodani dvorišni zid, cisterna i novčani zavještaj, koji je zbog rata propao.

Isti je Juraj Paršić dao iz pobožnosti načiniti nišu sa Gospinim kipićem sa strane svojih dvorišnih vrata. Uz nju su Talijani u noći 16./17.V.1943. ubili Ivana Paršića p. Matija. – Trag niše na kući nasljednika Bartula Paršića podsjeća na tragičan događaj iz 1939. g., kad je ovdje, želeći pred Gospinim kipićem promijeniti cvijeće, pao s ljestava i poginuo 9-godišnji Jurica, sin Bartula i Vice. Kapelica je potom uklonjena da se ožalošćenima olakša zaborav na tu nesreću. – Uz put prema Jagodnoj ima kapelica sv. Petra Mučenika, dominikanca iz Verone iz 13. st. Ovoga sveca zovu i «Plaški», jer su mu najvjerojatnije dominikanci sa

<sup>59</sup> Godinu na zvonima darovanim od Paršića nisam uspio vidjeti, kao ni neki natpis na četvrtom zvonu, koje po čitanju crkvinara Antuna Plenkovića-«Čička» kolegici prof. Mirjani Kolumbić rujna 1994. ima natpis «NORDANGE», pa možda potječe s nekog broda. – U nedatiranom popisu iz vremena 1. svj. rata, kada je Austrija rekvirirala zvona u ratne svrhe (BAH, Zvona), popisana su također četiri zvona promjera (redom) od 63, 60, 52 i 32 cm a težine od 170, 160, 105 i 33 kg. Zadnje i najmanje bilo je navodno iz 1657. g., pa je ovamo sigurno dospjelo s neke druge crkve. – God. 1908. na zvoniku je montiran sat, koji darova Šimun Makjanić-«Krivi»; iz iste je godine i «veliki, svečani» Križni put sada (?) u župnoj kući; vrata su crkvenog dvorišta iz 1912., rad N. Jelića; harmonij je bio nabavljen 1946. nastojanjem o. Z. Plenkovića, a potječe iz dominikanske crkve u Gružu/Dubrovnik; električna je struja provedena u crkvu 29.IV.1966. (A. MEŽNAR: Mali fondovi 403 /27/, 3-4).

<sup>60</sup> A. MEŽNAR: *Mali fondovi* 403 (27), 6. - Gradnja je, bit će zbog naših naravi, izazvala brojna sporenja, pa se nesretni Stančić, koji ju je potaknuo, po predaji i poslije smrti (umro je već 1906. u rodnom Dolu) javljao kao «duh», vapijući: «Bidan Mikula, bidan Mikula, u koje si ruke upo?!» (navodno je bila pokušana i njegova likvidacija!) – ISTI: *Bilješke ...*(27), 26-29 (zemljište je za crkvu darovao Matij Matijević p. Jurja, a njezin je cementni krov iz 1933. g.).

Šćedra (15.-18. st.) raširili štovanje u ovome dijelu otoka Hvara. Ovdje bi se ranije na svečev blagdan 29.IV. palio krijes, čitalo Evandjelje i obavljao prvi blagoslov polja. Porculanski su križić bacali i napokon razbili neprijatelji vjere, a drveni je kipić ukraden oko 1990. g. Kapelicu je dao podignuti Šime Lovrinčević p. Ivana, uz još dvije: sv. Ante Padovanskoga na Baratovici te nišu s Gospinom slikom pokraj puta u Piščennoj.



Sv. Nedilja, župna crkva – oltarna slika  
Gospe od «Cinture» /ukradena 2000./  
(snimio Ivo Vučetić 1999.)



Sv. Nedilja, župna crkva – bočni žrtvenik  
Gospe od «Cinture»  
(snimio Ivo Vučetić 1999.)

Istočno od župne crkve je veća kapela na čast sv. Roku i sa svečevim kipićem. Podignuta je oko 1931. g. nastojanjem primalje Frane Milatić, a na temelju zavjeta njene kćeri Mande Kolumbić, umrle još 1915. g. Natpis međutim komemorira smrt Mandina sina (Franina unuka) Nikole Kolumbića, pomorskog časnika rođenog 1902., koji je sa svom ostalom posadom sastavljenom od naših pomoraca (ukupno 38 žrtava) poginuo u brodolomu dubrovačkoga broda «Daksa», u strašnom nevremenu na Atlantiku blizu portugalsko-španjolske granice, 26. siječnja 1930. godine.

Kapelicu sv. Male Terezije s kipićem sagradio je kraj svoje kuće Ivan Kolumbić p. Petra (1910.-1972.), a obnovili njegovi sinovi Pero i Dragan 1987. g. S istočne strane uvale Lučišća (položaj Na Općinu) ima kapelica Presv. Srca

Isusova, koju su po zavjetu Frane Plenkovića (umrlog 1943.) sagradili 1959. g. njegovi sinovi Ante (nabavio kip 1946.) i o. Zlatan, dominikanac, koji je za nju načinio nacrt, a blagoslovio ju je župnik hvarskoga Dola don Ante Giaconi u ljeto spomenute 1959. godine. – Dne 6.IV.1991. hvarski je biskup msgr. Slobodan Štambuk ovdje krstio malog Andriju Kolumbića te ujedno blagoslovio obiteljsku kapelicu sv. Josipa<sup>61</sup> – Uz obiteljsku kuću Dragana Kolumbića u novijem dijelu naselja blizu mora kamena je niša s reljefom Presv. Srca Isusova, radom Stipe Lizatovića, naivnog umjetnika iz imotskih Krstatica a nastanjena u Hvaru, iz sredine 1990-ih.

Od *grobalja* valja najprije spomenuti augustinsku grobnicu u špiljskoj crkvi, koju su mještani iz znatiželje često otvarali, sve dok 1935. nije bila učvršćena cementom. Ovdashnji su se stanici inače pokopavali u matičnim Svirčima, sve do 1837. g. kada počinju pokopi u Špilji. To je potrajalo do 1853. g., kada je nastojanjem kurata don Šime Ljubića, a na isključiv trošak ove «*misera popolazione*» u novcu i u radu, nastalo novo grobište južno uza župnu crkvu, s početnih 12 grobnica, blagoslovljeno u srpnju. – Novo, sadašnje groblje južno od sela bliže moru projektirano je oko 1914. g., a podignuto iza prvoga svjetskog rata. O tome govori natpis na grobišnoj crkvi:

**OVO VJEČNO POČIVALIŠTE NAŠIM  
MILIM POKOJNICIMA KOJI SVETO  
USKRSNUĆE U GOSPODINU ČEKAJU  
BI SAGRAĐENO 2 RUJNA 1924  
DAREŽLJIVOŠĆU DOMORODCA  
IVANA PARŠIĆA POK. NIKOLE  
NASTANJENA U AMERICI  
NA VJEČNU MU HVALA I SPOMEN  
P.**

Sa starijega su groblja bile ovamo prenesene kosti pokojnika i položene u zajedničku grobnicu, a prebačen je i kameni grobišni križ: starim je grobnim pločama popločana plokata pred crkvom, a jedna je završila kod skladišta «Ružmarinske zadruge», koje je 25 njenih članova podiglo 1926. g. (natpis na pročelju). Na oltaru ove crkvice, blagoslovljene 1930. g., bilo je isprva postavljeno Plančićevo «Raspeće», zbog vlage uklonjeno u župnu crkvu 1946. g. (v.). Poslije je – 1948. g. - ovdje na oltar postavljeno drveno raspelo, dotle na zidu crkvice u Špilji nalijevo od ulaza. Ova umjetnina (visine korpusa od o. 85 cm), koju je o. 1957. popravio već imenovani «kiposlikar» iz Splita N. Samaržija, nije mlađa od prve polovice 17. st. i možda je jedina koja potječe od mjesnih augustinaca. Raspelo je maknuto sa strane kada je na oltaru 1983. g. načinio

<sup>61</sup> A. MEŽNAR: *Mali fondovi* 403 (27), 8-9; N. RADIĆ: *Ciklon je potopio «Daksu»*, Baška Voda 2000, 5, 12, 16, 35 (od otočana su još poginuli i kormilari Mate Bibić /r. 1895./, Nikola Bibić /r. 1904./ i Jure Karković /r. 1907./, svi iz Hvara); *Službeni vjesnik biskupija Splitske metropolije* 1/991, 20.

sadašnji mozaik don Ante Škobalj (Duće, 1914. – Split, 2000.), pisac knjige «Obredne gomile» (Sv. Križ na Čiovu 1970) i pionirskog rada o Zmajevoj špilji na Braču. – Nastarije groblje u Špilji, koje je za umrle od zaraznih bolesti služilo i do početka 20. st., komemorira skroman spomenik postavljen od kurata Mežnara zbog raspoloživog prostora sasvim zapadno, iako se u zbilji pokopavalo oko crkvice na istočnom početku Špilje:<sup>62</sup>

**GROBLJE SV. NEDJELJE**  
**1837 – 1853**  
**TI IM GOSPODE DAJ POKOJ**

*Kapelani, dušobrižnici i župnici* od kraja 18. st. do danas bili su, prema izvorima u župnom i biskupskom arhivu (usp. i svezak Sv. Nedjelja u BAH):

- |                |  |
|----------------|--|
| 1792.          | Josip Vlahović i Vicko Botteri iz Staroga Grada  |
| o. 1793.       | Josip Bratanić iz Vrbanja  |
| o. 1802.       | Juraj Biličić iz Vrisnika  |
| o.1804.-1806.  | Juraj Grgićević iz Vrisnika  |
| 1806.- ?       | Juraj Ančić iz Hvara   |
| o. 1819.       | Andrija Pavičić iz Vrbanja   |
| 1820.-1825.    | Petar Fabiani iz Staroga Grada, zaslužan za gradnju crkve u selu (v.)  |
| 1825.-1827.    | Nikola Gamulin iz Jelse  |
| o. 1827.-1843. | Ivan Roguljić iz Kučina kod Splita, glagoljaš  |
| 1843.- 1848.   | Dominik (Donko) Pavičić iz Vrbanja   |
| 1848.          | Šime Ljubić (v. niže)  |
| 1848.-1849.    | Ivan Tomičić iz Grablja  |
| 1849.-1852.    | Ivan Kačić-Dimitri iz Vrboske, kapelan u Starom Gradu  |
| 1853.-1855.    | Šime Ljubić iz Staroga Grada i ondješnji kapelan; poslije naš poznati povjesnik i arheolog                     |
| 1855.-1856.    | Bonaventura Lučić iz Vrboske, franjevac (1856. zamjenik njegov sinovac don Luka Lučić, kapelan u Starom Gradu) |
| 1856.-1859.    | Kuzma Ilijić iz Staroga Grada  |
| 1859.-1860.    | Nikola Petravić iz Staroga Grada   |
| 1860.-1870.    | Ivan Paulović iz Hvara   |
| 1870.-1872.    | Frane (Keko) Kasandrić iz Hvara, ekskurent iz Svirača  |
| 1872.-1888.    | Antun (Antonij) Kuljiš iz Komiže   |
| 1888.          | Ivo Pavičić iz Vrbanja   |

<sup>62</sup> A. MEŽNAR: *Mali fondovi* 403 (27), 1 i 20; ŽASv (19), *matica umrlih* I. (tako je 1837. tu pokopana Petronila Šćapanović, stara svega dva dana – «in Cimiterio Sancte Dominice», 1838. Juraj Matijević iz Jagodne itd. Od 1840. ovo se groblje u Špilji naziva i «Coemeterium S. Augustini»); BAH, 519/1853; BAH, *Protokol*, 1279/1930; A. MEŽNAR: *Bilješke...*(27), II., 1-17.

- 1888.-1893. Petar Perić iz Donjega Humca  
 1893.-1894.? Juraj Carić iz Svirača, svećenik splitske biskupije, poslije splitski biskup ?  
 1894.-1906. Nikola Stančić iz Dola na Hvaru  
 1906.-1907. Ante Petrić iz Grablja  
 1907.-1911. Mate Sažunić iz Vrboske  
 1911.-1919. Josip (Bepo) Vučetić-«Pjatić» iz Hvara  
 1919.-1922. Ivo Carić iz Vrisnika  
 1922.-1925. Stjepan Bojanić ml. iz Vrisnika  
 1925.-1927. Toma Moškateo iz Dola na Hvaru (1927. zamjenik don Ivan Moškateo iz istog Dola)  
 1927.-1933. Mate Blašković iz Vrboske (utemeljio katoličko društvo «Orao»)  
 1933.-1940. Vicko Bojanić ml. iz Vrisnika  
 1940.-1993. Ante (Anton) Mežnar iz Ilirske Bistrice u Sloveniji (do 1942. zamjenik, od 1970. župnik; rođ. 1913., umro 1994. u zavičaju). Ne samo najduže na službi, nego i najzaslužniji svetonediljski «kurat»: sastavio je navedenu povijest župe i brinuo se o njenim spomenicima. Župljani su mu iskazali svoje poštovanje podignuvši mu spomenik kraj župne crkve 1996. g. Ima oblik kupa od 53 knjige, koliko je godina ovdje proveo dijeleći sa župljanima dobro i zlo<sup>63</sup>  
 1993.-1994. Josip Mihovilović iz Pražnica, ekskurent iz Vrisnika  
 1994.-1998. Anton-Toni Oršolić iz Tolise (Bosna), ekskurent iz Jelse kao kapelan, od 1996. iz Svirača kao župnik  
 1998.- Mario Zelanović iz Sumartina, ekskurent, župnik Dola

*Župna kuća:* fratri su augustinci valjda već od svoga dolaska u Sv. Nedilju imali u samome selu vinski podrum za preradu i spremanje prihoda sa svojih zemalja. Sačuvan je inventar ove kuće iz 1779. g., iz kojega se vidi da je pored «konobe» imala i kat s kuhinjom te sobom za stanovanje. Poslije spomenutog ukinuća «dalmatinske», tj. hvarske kongregacije ovoga reda, i ta je zgrada pripala Državi, odnosno Upravi državnih dobara ili Demaniju, koji ju je davao u zakup posebnicima. U njoj su najkasnije 1825. boravili svetonediljski kurati, i to «posebnom milošću», tj. državnom privolom i uz plaćanje stanarine zakupniku. Zbog toga je dvojnoga posjeda nerijetko dolazilo do nesuglasica, a i zgrada je vremenom propadala, pa su sredinom 19. st. dušobrižnici ovamo putovali, i za to od Države primali obeštećenje za «konjarinu», naime ono što bi potrošili za jahaću životinju (najčešće mazgu) i njezina goniča. Prijeko potrebna «kanonika» počela se graditi sjeverozapadno kraj crkve 1857., a bi dovršena 1859. godine. Podignuta je, međutim, bez cisterne (!), koja je dodana tek 1870ih godina, pa su

<sup>63</sup> Usp. M. KOLUMBIĆ: U spomen, *Prilozi povijesti otoka Hvara X.*, Hvar 1997, 256-257.



stambene muke svetonediljskih kurata trajale i dalje, uz ostalo i zbog čestih popravaka župne kuće (čini se zbog nesolidne gradnje i neadekvatnih obnova).<sup>64</sup>

Od *duhovnih zvanja* ovdje je dosad bilo dva biskupijska i tri redovnička (dominikanska) svećenika:

*Vinko Plemković* (1882.-1919.), od 1910. provizor Dračevica, zatim župni pomoćnik u Sutivanu, a od 1913. dušobrižnik hvarskih Poljica gdje je i umro (pokopan u zavičaju)

*Juraj-Zore Paršić* (1911.-1991.), svećenik od 1937., kad preuzima hvarsku župu Poljica, gdje je njegovim nastojanjem podignuta nova crkva. Odatle 1942. g., da ga zavlášteni komunisti ne ubiju, bježi u Zagreb, gdje mu nadbiskup bl. Stepinac povjerava župu Jasenovac. Poslije 2. svj. rata djeluje pod drugim imenom kao župnik na Kordunu i u Lici. Kad je ondašnja vlast otkrila njegov identitet, bježi 1958. u Austriju. Poslije djeluje i u Njemačkoj, a od umirovljenja 1981. živi u mjestu Glonn kod Muenchena, gdje je i umro; pokopan je u zavičaju.<sup>65</sup>

*Bertrand-Rando* (Drago) *Paršić* (1912.- ), dominikanac od 1930., misnik od 1936., od 1944. do 1957. nedužna žrtva komunističkih robijašnica.<sup>66</sup>

*Zlatan* (*Nikola*) *Plenković* (1914.- Korčula, 1987.), dominikanac od 1935., misnik od 1941., djelovao u raznim samostanima svoga reda kao propovjednik, vjeroučitelj, orguljaš, a također i kao skladatelj, pisac i prevoditelj (*Pascal: «Misli»*). Posmrtno mu je izdana pjesnička zburka «Moje selo» na svetonediljskoj čakavštini.<sup>67</sup>

*Ivo Plenković* (1937. - ), dominikanac od 1961. a misnik od 1963. (*La Sarte*, Belgija), djeluje pretežito u Zagrebu.

Od *bratovština* se spominju dvije: ona Presv. Otajstva, za čiji je osnutak nagovorio seljane don Šime Ljubić 1855., a pravilnik joj je bio odobren u veljači

<sup>64</sup> M. ZANINOVIĆ-RUMORA (56), 182-183; Arhiv općine Vrboska (40), IV.; BAH, 681/1838, 358/1843, 128/1844, 129/1845, 632/1846, 838/1848 (d. I. Tomičić proveo je čitavu noć pod pljuskom u nekoj rupi na brdu Sv. Mikule, putujući u Sv. Nedilju!), 32 i 120/1849, 2, 270 i 513/1853, 14/1854, 608, 646 i 1024/1856, 353/1857, 55/1858, 533 i 797/1859, 433/1861, 572 i 573/1866, 679 i 725/1873, 342/1879; BAH, *Protokol*, 2169 i 2723/1926. – U Arhivu mapa Istre i Dalmacije u Splitu, na najstarijoj katastarskoj mapi Sv. Nedilje iz o. 1830. g. (k. o. Svirče), sjeveroistočno od dušobrižne crkve stoji č. zgr. 29 u vlasnosti Demanija, dakle očito augustinska kuća u kojoj su kasnije boravili mjesni dušobrižnici. Na položaju kasnije kanonike sjeverozapadno kraj crkve je č. zgr. 70, isprva vlasništvo sela pa Matijević. Na ovoj mapi nije ucrtana revizija iz 1880-ih.

<sup>65</sup> J. FRANULIĆ: *Skrajnje pogubna zabluda*, Makarska 1994 (Biblioteka «Službe Božje» knj. 35), 43-45; P. BEZINA: *Progoni biskupa, svećenika i redovnika splitske metropolije i zadarske nadbiskupije 1941.-1992.*, Split 2000, 478-479.

<sup>66</sup> L. DEPOLO: Biti i ostati svećenik zauvijek, *Glas Koncila*, Zagreb, 35/1.IX.1996, 7; P. BEZINA (65), 177-180.

<sup>67</sup> T. KOLUMBIĆ: Vjernost zavičaju, *Slobodna Dalmacija*, Split, 10.X.2000, *Forum*, 7.

1857. g.; nov je pravilnik bio donesen 1883. g. Po tome pravilniku je prvih 50 potpisanih (zapravo potkrižanih) članova imalo biti «po pravu» (*di diritto*), morali su imati najmanje 20 godina a po smrti ih je mogao naslijediti samo najstariji sin, ako se javi kroz tri mjeseca po očevoj smrti i plati 1 fiorin.»Pravi» su imali povlasticu izmjeničnog nošenja nebnice, križa i svijećnjaka u ophodima. Ostali su članovi bili «iz pobožnosti» (*di divozione*) te morali imati najmanje 14 godina za upis. Upisnina bijaše i za njih 1 fiorin, ali samo za neoženjene mještane: oženjeni i stranci plaćali su prema procjeni njihovog imovnog stanja od strane bratovštine. I jedni i drugi bijahu dužni odraditi tri nadnice godišnje na crkvenoj zemlji, dati tovar gnoja i pomoći pri berbi. Bili su dužni načiniti bijelu halju (*tonaca*) kroz jednu godinu, pribivati ophodima (svake treće nedjelje mjeseca, na Sv. Petra Mučenika 29. IV., Tijelovo, na dan posvete !?! – valjda blagoslova, na uskrсни ponedjeljak ?, v. gore/ mjesne crkve, na Veli četvrtak i petak) te biti za sprovodom svakom umrlom bratimu, kojemu bi na trošak bratovštine (*scuola*) dali odslužiti tri sv. mise, a na groblju su za njih bile predviđene dvije grobnice. Na Svijećnicu su dobivali po blagoslovljenu voštanicu tešku dvije unče. Uprava je bila povjerena mjesnom crkvinarstvu, pod predsjedanjem dušobrižnika «pro tempore» i glavara sela, a na blagdan sv. «Špirjuna» svake godine imala se birati dva «gaštalda» za izravno upravljanje. – Ne znamo je li doista bila i osnovana bratovština Gospe od Pasca (Cinkture), za što je dozvolu bio dobio još dušobrižnik Fabiani 1820ih, a osnutak je potaknut i 1864. g. - U svakom slučaju, od francuske vlasti početkom 19. stoljeća bratovštine su samo pobožne udruge, bez ingerencija u upravljanju crkvenim dobrima, kako je bilo prije tog vremena. U Sv. Nedilji su crkvenom imovinom upravljali isprva prokurator, a od 1855. (tada tročlano) crkvinarstvo-«fabricerija».<sup>68</sup>

Trorazredna «muška pomoćna» škola otvorena je ovdje (zajedno s ponavljaonicom – *scuola festivo-dominicale*) koncem 1864. g. u župnoj kući, s «kuratim» don Ivanom Paulovićem kao učiteljem i uz doznaku od Države od 70 fiorina godišnje. God. 1867. imala je 15 učenika, od kojih 10 redovitih. God. 1903. (a vjerojatno i češće) ova pomoćna škola u «Svetoj Negjelji» nije se otvorila. Mjesno je crkvinarstvo sagradilo sjeveroistočno od župnice 1910. g. svoju novu zgradu i jedan njen dio iznajmilo za školu (useljenu, čini se, iduće godine), uz najam od 600 kruna godišnje (za vrijeme 1. svj. rata i talijanske okupacije iza njega nije dobivalo ništa). Zgradu su popravili 1922., a 1947. bio je u njoj osim škole i Mjesni narodni odbor. Poslije je bila nacionalizirana, osim prizemlja gdje je škola i danas. Učiteljevali su: oko 1917. Lucija Kolumbić, 1923.- o. 1930. Katica Carić, dugo godina iza 2. svj. rata Andrija Baljković, po svome zvanju nazivan jednostavno «Meštar», koji je skupljao etnografske predmete. Na proljeće 2002. g. bilo je u ovoj četverogodišnjoj školi (područnom

<sup>68</sup> BAH, 493 i 807/1855, 475/1864, 603/1883.

odjeljenju osnovne škole u Jelsi) svega četiri đaka – u svakom razredu po jedan – s učiteljem Renatom Vrankićem iz Ploča.<sup>69</sup>



Sv. Nedilja – slika «sv. Nedjelje» u crkvi u Špilji (snimio Ivo Vučetić 1999.)



Sv. Nedilja – pečat dušobrižnog ureda iz 19. stoljeća.

<sup>69</sup> BAH, 581 i 836/1864 te 91/1867; isto, Duboković...*Visitationes*, 17; DAS (24), NS XXIX. (Bilježnik V. Bučić), 6, 2481; *Arhiv općine Vrboska* (40), VIII. I XXXII.; *Arhiv Muzeja* (9), Mali fondovi 403; isto, *Arhiv Kotarskog narodnog odbora Hvar*, br. 4596/1947; *Slobodna Dalmacija*, Split, 18.III.2002, 18.

## Summary

### THE PARISH OF SVETA NEDILJA ON THE ISLAND OF HVAR

Joško Kovačić

This village on the southern coast of the island of Hvar in Croatia came into existence only after 1575, when the Augustinian friars from the town of Hvar founded their monastery, or rather hospice, in a magnificent cave above the place, a prehistoric sanctuary seemingly dedicated to the Earth goddess, which subsequently became a place of worship of the Mother of our Lord (*Mater Dominica*). Later on this dedication (here and elsewhere) became equivocated with the Lord's Day, Sunday (*dies Dominica*), or *nedjelja/nedilja* in Croatian, whence the name of the village.

Most of its settlers came from the village of Svirče, to which parish Sv. Nedilja belonged until 1820. The first church in the village proper was erected in 1822, to be substituted in 1903-1906 by the actual one, planned by the modern Croatian architect Č. M. Iveković. Several altars and altarpieces (17th-18th c.) were brought here in the 19th c. from the suppressed churches in Hvar and Jelsa.

The paper, based mostly on unpublished sources, also supplies data on the local family names and population figures, chapels and shrines, burial grounds, curates, parsonage, clergymen born in the parish, guilds and school.